

REGIONÁLNÍ ROZVOJ MEZI TEORIÍ A PRAXÍ

2/2020

Obsah

ÚVOD	3
POROVNANIE VÝVOJA TRHU PRÁCE V REGIÓNOCH SLOVENSKEJ A ČESKEJ REPUBLIKY	4
ZOO JAKO MÍSTA ŠÍŘENÍ UDRŽITELNOSTI.....	14
MODULÁRNÍ VÝSTAVBA JAKO ZPŮSOB ŘEŠENÍ STAVEB OBČANSKÉ VYBAVENOSTI.....	27
PSYCHOTERAPEUTICKÁ NAUČNÁ STEZKA.....	40

ÚVOD

EDITORIAL

Vážení a milí čtenáři,

koronavirová krize je snad již za námi, nicméně její dopady na regionální rozvoj, ač očekáváme, že budou veliké, dosud hodnotit nelze. Předpokládáme, že v následujících číslech našeho časopisu se k této problematice vrátíme a přineseme zajímavé články, které situaci vyhodnotí. Bohužel nouzový stav a karanténa nám zabránili zrealizovat avizovaný 11. ročník konference na téma Udržitelný a bezpečný turismus. Dohodli jsme se ale s pořadateli konference GIS v plánování měst a regionů na jejím sloučení s jejich podzimní konferencí, a tak příznivci regionálního rozvoje nezůstanou o téma ochuzeni. Pozvánku na konferenci můžete najít v sekci Odborná sdělení.

V tuto chvíli k Vám tedy přicházíme s letošním druhým číslem časopisu Regionální rozvoj mezi teorií a praxí, které obsahuje čtyři odborné články z různých oblastí regionálního rozvoje. Jako první je zařazen článek „Porovnanie vývoja trhu práce v regiónoch Slovenskej a Českej republiky“ od Jany Masárové a Evy Koišové z Trenčianské univerzity A. Dubčeka. Druhý je článek na téma „ZOO jako místa šíření udržitelnosti“ od Lukáše Nekolného z Katedry sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Petr Slavík z Vysoké školy regionálního rozvoje a Bankovního institutu – AMBIS zpracoval třetí zařazený článek na téma „Modulární výstavba jako způsob řešení staveb občanské vybavenosti“. Jako poslední článek je pak zařazen článek na téma „Psychoterapeutická naučná stezka“ od Jana Vachudy.

Přeji Vám pevné zdraví, inspirativní čtení a krásné léto!

Vladimíra Šilhánková
Hradec Králové, červen 2020

POROVNANIE VÝVOJA TRHU PRÁCE V REGIÓNOCH SLOVENSKEJ A ČESKEJ REPUBLIKY

COMPARISON OF THE LABOUR MARKET DEVELOPMENT IN THE SLOVAK AND CZECH REPUBLIC REGIONS

Ing. Jana Masárová, PhD., Ing. Eva Koišová, PhD., MBA

Fakulta sociálno-ekonomických vzťahov, Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne

Študentská 3, 911 50 Trenčín, Slovenská republika

e-mail: jana.masarova@tnuni.sk, eva.koisova@tnuni.sk

Kľúčové slová:

Trh práce, zamestnanosť, nezamestnanosť, ekonomická aktivita

Keywords:

Labor market, employment, unemployment, economic activity

Abstrakt:

Ekonomický a sociálny vývoj v regiónoch je do významnej miery determinovaný situáciou na trhu práce. V našom príspevku sa zameriavame na identifikáciu a komparáciu situácie na trhu práce v regiónoch Slovenskej a Českej republiky na základe hodnotenia vývoja miery ekonomickej aktivity, miery zamestnanosti a miery nezamestnanosti, s cieľom zistiť podobnosti, resp. rozdiely vo vývoji trhu práce v uvedených štátoch. Zvoleným časovým radom sú roky 2008-2018. Celkovo možno konštatovať, že v Českej republike v porovnaní so Slovenskou republikou je situácia na trhu práce lepšia aj z regionálneho pohľadu. Avšak k zaujímavému zisteniu sme dospeli pri sledovaní variačného rozpätia sledovaných ukazovateľov. Kým rozdiely v ekonomickej aktivite a zamestnanosti v SR v posledných rokoch klesajú, v ČR sa regionálne rozdiely naopak zvyšujú.

4

Abstract:

The economic and the social development in the regions are significantly determined by the labour market situation. In our article, we are focusing on the identification and comparison of the situation at the labour market in the Slovak and Czech Republic. It is based upon evaluation of the development of the economic activity level, employment and unemployment rate. The goal is to identify similarities respectively disparities in the labour market development of the mentioned countries. We have chosen years 2008-2018 as the time series. Overall, we can state that the labour market situation is better in the Czech Republic than in the Slovak Republic also from the regional perspective. However, we have come to an interesting finding in observing variation range of observed indicators. While regional differences in economic activity and employment are decreasing in the Slovak Republic in recent years, on the contrary, in the Czech Republic are increasing.

Úvod

Rozvoj regiónov je diferencovaný z rôznych dôvodov a pôsobia naň faktory ekonomického a prírodného charakteru a tiež počet a štruktúra obyvateľstva a pracovných síl. Konkrétne ide o stupeň aktivity ľudských zdrojov, ktoré na trhu práce pôsobia, resp. by mohli pôsobiť. Z uvedeného vyplýva, že ekonomický a sociálny vývoj v regióne je do významnej miery determinovaný situáciou na trhu práce. Situácia na trhu práce má vplyv na životnú úroveň obyvateľov regiónu, a významne prispieva k celkovej úrovni regiónu.

V našom príspevku sa zameriavame na identifikáciu a komparáciu situácie na trhu práce v krajinách Slovenskej republiky a Českej republiky na základe hodnotenia vývoja miery ekonomickej aktivity, miery zamestnanosti a miery nezamestnanosti, s cieľom zistiť podobnosti, resp. rozdiely vo vývoji trhu práce v regiónoch uvedených štátov.

Pri skúmaní regionálnych rozdielov na trhu práce využívame metódu analýzy časových radov skúmaných ukazovateľov. Zvoleným časovým radom sú roky 2008-2018. Regionálne rozdiely hodnotíme prostredníctvom variačného rozpätia a variačného koeficientu. Následne využívame komparáciu vývoja zvolených ukazovateľov v jednotlivých krajinách a rokoch. Metódu syntézy využívame na formulovanie zistených záverov. Vychádzame z údajov databáz Štatistického úradu SR a Českého štatistického úradu.

1. Teoretické východiská trhu práce a regionálnych disparít

Rozdielny historický, ekonomický a spoločensko-politický vývoj v jednotlivých štátoch sveta do značnej miery ovplyvnil aj ich terajší stav a ekonomicko-sociálnu úroveň. Ani v rámci štátov však vývoj nebol rovnomerný, čo bolo spôsobené rôznymi faktormi. Jednak naň vplývali prírodné danosti, technické, ekonomické a spoločenské predpoklady, no v neposlednom rade aj ľudské zdroje. Ako uvádzajú Matlovič a Matlovičová (2011), kľúčovú úlohu hrá existencia nerovnomernej diferenciacie prírodného a sociálnoekonomicko-kultúrneho prostredia (teda územne diferencovaná distribúcia rozvojového potenciálu), ktorá zákonite podmieňuje nerovnomerný priebeh vývoja a difúzie zmien.

Existencia disparít je prirodzená, avšak výrazné rozdiely v úrovni jednotlivých regiónov prinášajú vážne problémy a rôzne negatívne dôsledky. Disparity nemajú len čisto sociálny a ekonomický rozmer, ale môžu byť chápané širšie, ako napríklad nerovnosti priestorové, geografické, politické, spoločenské, ekologické, surovinové a pod. (Havierniková, Jašková, 2016). Keďže výrazné disparity medzi regiónmi nie sú žiaduce, je snahou realizácie regionálnej politiky tieto rozdiely zmierňovať. Podľa Habánika a Hoštáka (2014) cieľom regionálneho rozvoja je zabezpečiť vyvážený rozvoj jednotlivých regiónov a odstrániť alebo znížiť rozdiely vo vývojových úrovniach. Z uvedeného dôvodu sa každý štát snaží o zmierňovanie regionálnych disparít, pričom v Európskej únii sa rieši najmä relácia medzi regionálnymi disparitami a priestorovou alokáciou finančných nástrojov regionálnej politiky (Palová, Šebestová, 2016).

Regionálne disparity sa prejavujú aj na trhu práce. Trh práce predstavuje priestor, kde sa pracovné sily snažia o získanie čo najvhodnejšieho zamestnania a zamestnávateľia sa usilujú o získanie takých zamestnancov, ktorí by svojimi schopnosťami a skúsenosťami vyhovovali jednotlivým pracovným pozíciám. Trh práce je podľa Ivanovej (2010, s. 22) považovaný za jeden z najdôležitejších trhov, pretože prostredníctvom neho dochádza k rozmiestňovaniu ľudských zdrojov medzi odvetviami, regiónmi a podnikmi. Podobne Rievajová (2016) pripomína, že vývoj na trhu práce má mnoho špecifických znakov, ktoré sú prejavom výnimočnosti

výrobného faktora práca. Na trhu práce sa obchoduje s najvzácnejším kapitálom ekonomiky a tým je ľudský kapitál, ktorý je zároveň nositeľom práce. Ľudský kapitál zohráva v regionálnom rozvoji kľúčovú úlohu (Akócsi et al., 2012; Diebolt, Hippe, 2019), v novej ekonomike je najdôležitejším zdrojom a určujúcim faktorom pre rast národnej konkurencieschopnosti (Tchanturia et al., 2015).

Ako uvádzajú Rajčáková a Švecová (2018), na regionálnych trhoch práce sa prejavuje výrazná štrukturálna nerovnováha medzi ponukou a dopytom, ktorá je výsledkom pôsobenia viacerých faktorov globálneho charakteru (vplyv finančnej ekonomickej krízy na regionálne hospodárstvo, nesúlad medzi vzdelanostnou a profesijnou štruktúrou pracovnej sily a nárokmi zamestnávateľov, nedostatočné prepojenie vzdelávacieho systému s potrebami trhu práce, slabé sieťovanie ekonomických subjektov, vstup rozvojového kapitálu a zahraničných investorov, slabá intenzita migrácie za prácou a i.) a regionálnych špecifik.

Intenzitu migrácie za prácou v SR a ČR skúmali Grenčíková, Španková a Habánik (2017), pričom zistili, že medzi SR a ČR existujú výrazné rozdiely v postojoch respondentov zo SR a ČR ohľadom sťahovania za prácou. Respondenti zo Slovenska boli viac ochotní dochádzať za prácou, prípadne sa kvôli práci presťahovať do iného regiónu alebo aj do zahraničia.

Z regionálneho hľadiska môže predstava a pochopenie pretrvávajúcich rozdielov medzi regionálnymi trhami práce slúžiť podľa Poštu (2020) ako základ pre štrukturálnu politiku. Z jeho výskumu odhadu časovo premenlivej rigidity trhov práce pre regióny ČR však vyplynulo, že politika zameraná na zmiernenie štrukturálnych problémov v týchto regiónoch nebola vo všeobecnosti úspešná, pretože odhady ukazujú, že rigidita zostáva vysoká (s výnimkou regiónu Praha) alebo sa zvyšuje napriek pozitívnemu makroekonomickému vývoju hospodárstva v posledných rokoch.

Významnými kategóriami charakterizujúcimi fungovanie trhu práce sú ekonomická aktivita, zamestnanosť a nezamestnanosť. Ekonomická aktivita vyjadruje zapojenie jednotlivcov do pracovnej činnosti, resp. aktívne hľadanie zamestnania v prípade jeho straty. Osobitne často skúmaným parametrom trhu práce je zamestnanosť. Ako uvádzajú Megyesiová a Rozkošová, (2018), zamestnanosť je jednou z najdôležitejších a analyzovaných sociálno-ekonomických charakteristík, ktorá určuje blahobyť a sociálne začlenenie. Zamestnanosť má priamy vplyv na vytvorený produkt, a teda na ekonomický a sociálny vývoj v štáte a jednotlivých regiónoch. Poukazuje na flexibilitu trhu práce. Avšak nielen zamestnanosť, ale aj nezamestnanosť možno použiť na monitorovanie pokroku, úspechov alebo zlyhania vo vývoji trhu práce vo vybraných krajinách. Vysoká miera zamestnanosti je charakteristickou črtou dobre fungujúcej ekonomiky, či už na úrovni regiónu, alebo štátu. Naproti tomu nezamestnanosť, ak je jej miera privysoká, je prejavom nezdravo vyvíjajúceho sa hospodárstva.

2. Vývoj na trhu práce v krajoch SR a ČR

Slovenská republika a Česká republika tvorili v minulosti jeden štátny celok, čo možno považovať za predpoklad aj ďalšieho jednotného vývoja. Ako však dokazujú výskumy viacerých autorov, vývoj na trhu práce SR a ČR nie je identický.

Podľa Bučeka, Tvrdoňa a Ivaničkovej (2014) vývoj v regiónoch Slovenskej republiky bol významne ovplyvňovaný procesom transformácie slovenského hospodárstva na štandardnú trhovú ekonomiku a v tejto súvislosti došlo k prehlbovaniu nerovnováhy v regiónoch. Okrem

transformácie situáciu na trhu práce v SR aj ČR ovplyvnil vstup do Európskej únie a tiež svetová hospodárska kríza.

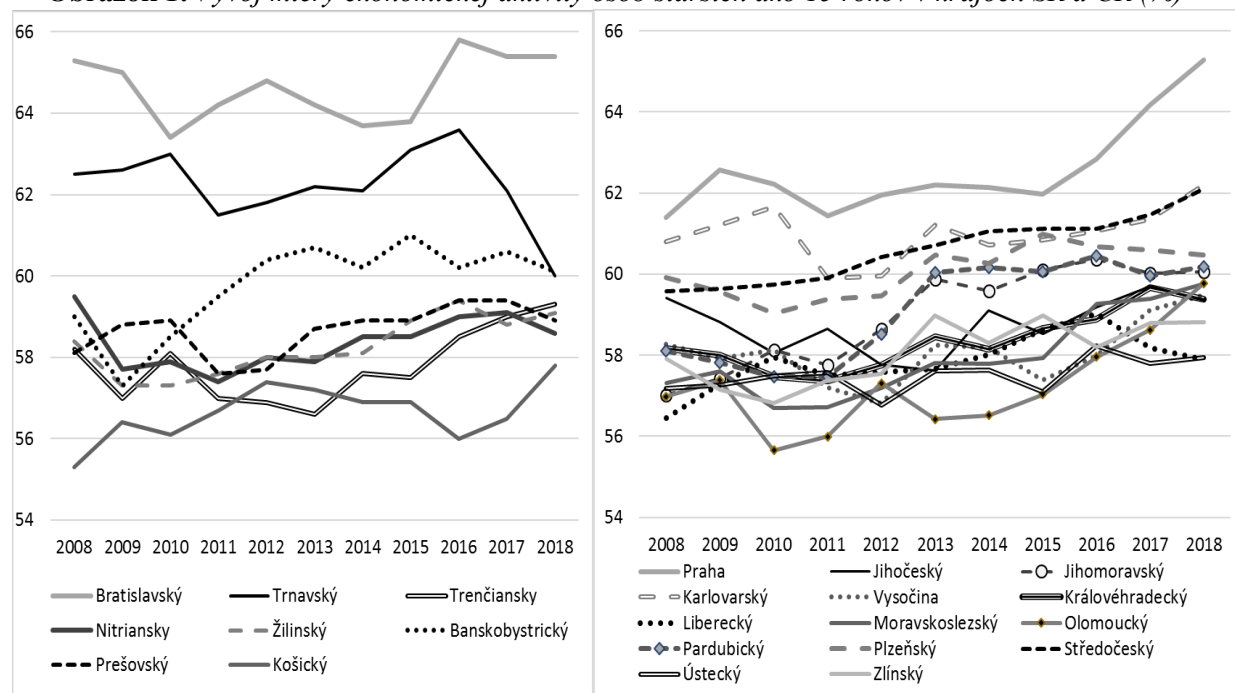
Ako uvádzajú Kordoš a Krajňáková (2018), pre Slovensko sú charakteristické obrovské regionálne rozdiely, čo je dané geograficky, historicky, kultúrne, ekonomicky, etnickými, náboženskými, starými kultúrnymi a administratívnymi centrami. Je to tiež ovplyvnené vonkajšími kultúrnymi vplyvmi, úmyselnými zásahmi štátu do regiónov (najmä pred rokom 1989) a úrovňou urbanizácie a industrializácie.

Porovnanie situácie na trhu práce v krajoch SR a ČR uskutočníme prostredníctvom ukazovateľov ekonomická aktivita obyvateľstva, zamestnanosť a nezamestnanosť.

2.1 Porovnanie vývoja ekonomickej aktivity obyvateľov v SR a ČR

Ekonomicky aktívne obyvateľstvo tvoria tí, ktorí prostredníctvom zapojenia do pracovného procesu získavajú prostriedky pre zabezpečenie vlastnej existencie, resp. existencie svojich rodín (zamestnaní a dobrovoľne nezamestnaní). Hodnotenie ekonomickej aktivity uskutočníme ukazovateľom miera ekonomickej aktivity (MEA). Miera ekonomickej aktivity vyjadruje podiel počtu zamestnaných a nezamestnaných (pracovnej sily) na počte všetkých osôb starších ako 15 rokov. Vývoj miery ekonomickej aktivity osôb starších ako 15 rokov v SR a ČR je znázornený na obrázku 1.

Obrázok 1: Vývoj miery ekonomickej aktivity osôb starších ako 15 rokov v krajoch SR a ČR (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR a ČSÚ

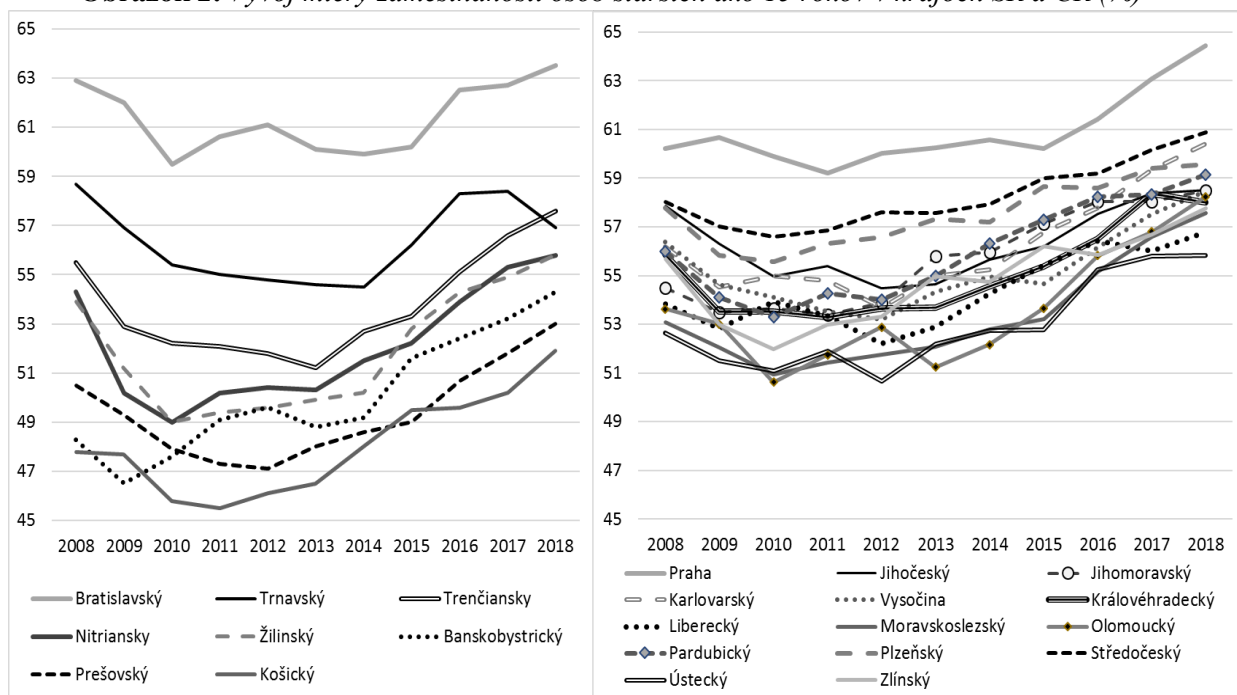
Celkovo možno vývoj miery ekonomickej aktivity zhodnotiť ako kolísavý, s rastúcim trendom. Ako je z obrázku 1 zrejmé, v SR možno pozorovať väčšie rozdiely v úrovni miery ekonomickej aktivity medzi kraji ako v ČR. V oboch štátoch najvyššiu mieru ekonomickej aktivity majú regióny s hlavným mestom, pričom miera ekonomickej aktivity v Bratislavskom kraji bola v sledovanom období (s výnimkou posledného roku) výrazne vyššia ako v hlavnom meste Praha. V SR najnižšia MEA vo väčšine rokov je v Košickom kraji, v ČR v Olomouckom kraji,

avšak v posledných rokoch sa MEA v Olomouckom kraji výrazne zvýšila, a krajmi s najnižšou MEA sa stali Ústecký a Liberecký kraj.

2.2 Porovnanie vývoja zamestnanosti v krajoch SR a ČR

Kategória zamestnanosť vyjadruje zapojenie osôb do produkcie výrobkov a služieb. Opodstatnenosť jej sledovania vyplýva z dôležitosti ľudského faktora a jeho vplyvu na rozvoj každej ekonomiky. Zamestnanosť je jedným z najdôležitejších ukazovateľov hodnotenia výkonnosti ekonomík a jednotlivých regiónov. Zamestnanosť analyzujeme prostredníctvom ukazovateľa miera zamestnanosti, ktorá udáva, aká časť obyvateľstva je zamestnaná (obrázok 2). Je to teda podiel počtu zamestnaných na počte osôb 15 ročných a starších.

Obrázok 2: Vývoj miery zamestnanosti osôb starších ako 15 rokov v krajoch SR a ČR (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR a ČSÚ

Obrázok 2 ukazuje vyššiu mieru zamestnanosti v krajoch ČR v porovnaní s krajoch SR, s výnimkou Bratislavského kraja. Podobne ako pri miere ekonomickej aktivity, aj v prípade miery zamestnanosti možno sledovať výrazné zlepšenie tohto ukazovateľa v hlavnom meste Praha, čím sa miera zamestnanosti v tomto kraji dostala nad úroveň miery zamestnanosti v Bratislavskom kraji a v roku 2018 dosiahla 64,4%. V SR najnižšiu mieru zamestnanosti dosahuje Košický kraj (v roku 2011 iba 45,5%), v ČR sú to Ústecký a Olomoucký kraj.

2.3 Porovnanie vývoja nezamestnanosti v krajoch SR a ČR

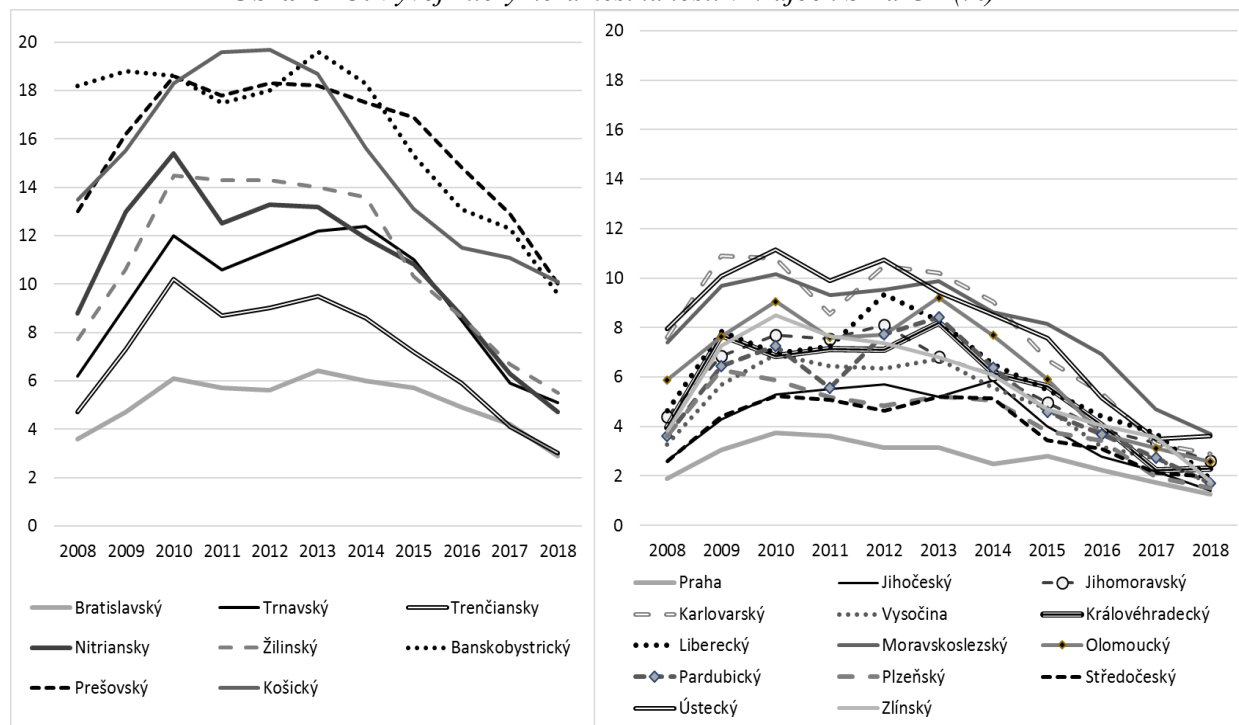
Prejavom nerovnováhy na trhu práce je nezamestnanosť. Cieľom každého štátu je zabezpečiť čo najnižšiu úroveň nezamestnanosti a predchádzať tak stratám, ktoré z vysokej miery nezamestnanosti ekonomike plynú.

Za nezamestnaných sa podľa Výberového zisťovania pracovných síl považujú osoby vo veku od 15 rokov, ktoré v sledovanom týždni nemajú prácu, ktoré si v posledných štyroch týždňoch aktívne hľadajú prácu a ktoré sú schopné nastúpiť do práce najneskôr do dvoch týždňov. Tieto osoby môžu ale nemusia byť evidované na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny ako

nezamestnané. Za nezamestnané sa považujú aj nepracujúce osoby, ktoré si prácu našli a do zamestnania nastúpia v priebehu troch mesiacov.

Úroveň nezamestnanosti hodnotíme ukazovateľom miera nezamestnanosti, ktorá vyjadruje podiel počtu nezamestnaných na celkovej pracovnej sile (v %). Vývoj miery nezamestnanosti v krajoch SR a ČR je znázornený na obrázku 3.

Obrázok 3: Vývoj miery nezamestnanosti v krajoch SR a ČR (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa ŠÚ SR a ČSÚ

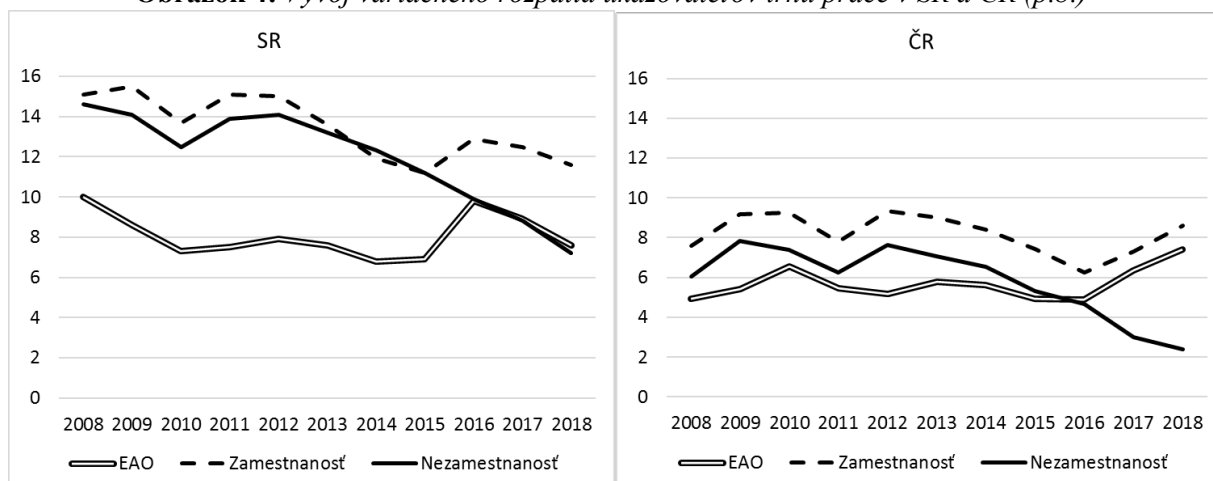
Grafické porovnanie miery nezamestnanosti v krajoch SR a ČR ukazuje, že v regiónoch ČR je lepšia situácia na trhu práce, keďže miera nezamestnanosti tu dosahuje nižšie hodnoty. Znova možno konštatovať, že najnižšia miera nezamestnanosti je v krajoch s hlavným mestom. V SR sa v posledných rokoch k úrovni Bratislavského kraja priblížil Trenčiansky kraj. V ČR je tiež situácia podobná, s poklesom nezamestnanosti sa absolútne rozdiely medzi regiónmi znížili, a úrovni hlavného mesta Praha sa priblížili Jihočeský a Plzeňský kraj.

Aj na základe uvedeného možno súhlasiť s tvrdením Grmanovej a Haviernikovej (2008, s. 153), že charakteristickou črtou vývoja nezamestnanosti v SR sú zreteľné rozdiely medzi mierou nezamestnanosti v jednotlivých krajoch SR. Tieto rozdiely sú dané historickým, politickým, ekonomickým a geografickým vývojom, odlišnou vzdelanostnou a vekovou štruktúrou, odlišným etnickým zložením, ako aj niekdajšími kultúrnymi a administratívnymi centrami. Výrazné rozdiely sú najmä v úrovni nezamestnanosti regiónov západnej časti Slovenska a zvyšku SR.

2.4 Zhodnotenie rozdielov v ukazovateľoch trhu práce v krajoch SR a ČR

Na základe preskúmania vývoja vybraných ukazovateľov trhu práce v krajoch SR a ČR realizovaného v predchádzajúcich častiach, uskutočníme porovnanie rozdielov na trhu práce v SR a ČR prostredníctvom variačného rozpätia a variačného koeficientu. Variačné rozpätie je absolútnym ukazovateľom variability, pretože vyjadruje rozdiel medzi maximálnou a minimálnou hodnotou daného ukazovateľa. Rozdiely vo variačnom rozpätí vybraných ukazovateľov trhu práce v SR a ČR sú znázornené na obrázku 4.

Obrázok 4: Vývoj variačného rozpätia ukazovateľov trhu práce v SR a ČR (p.b.)

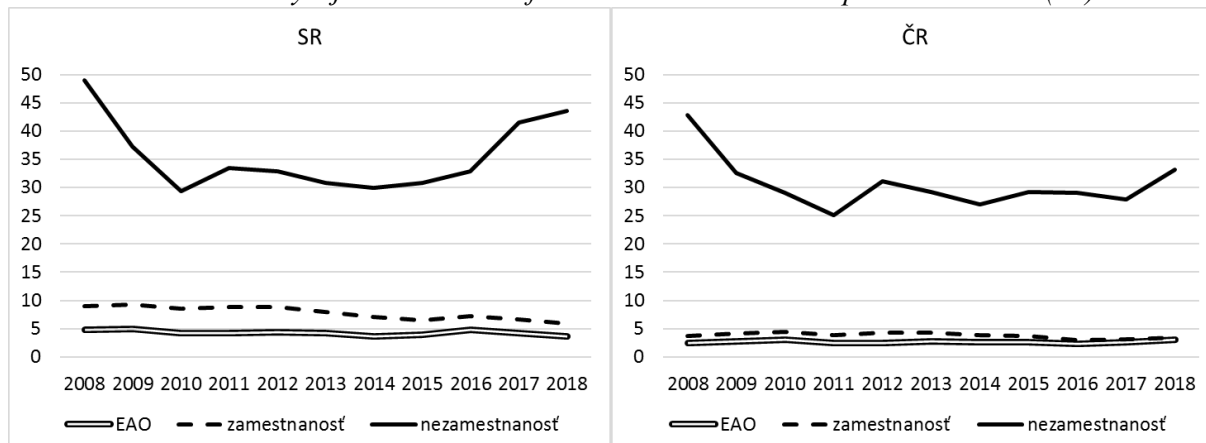

Zdroj: vlastné prepočty

Rozdiely v ekonomickej aktivite, zamestnanosti a nezamestnanosti sa v SR a ČR vyvíjajú kolísavo. V SR sú uvedené rozdiely väčšie, avšak rozdiely v úrovni nezamestnanosti v posledných rokoch výrazne klesajú. V SR aj ČR sú najväčšie rozdiely v ukazovateli miera zamestnanosti, najmenšie rozdiely sú v posledných rokoch v miere nezamestnanosti. Zaujímavé je zistenie, že kým rozdiely v SR v posledných rokoch klesajú, v ČR sa rozdiely v ekonomickej aktivite a zamestnanosti zvyšujú.

Relatívne rozdiely v úrovni vybraných ukazovateľov trhu práce v krajoch SR a ČR hodnotíme prostredníctvom ukazovateľa variačný koeficient. Je to podiel štandardnej odchýlky od priemeru danej veličiny, vyjadrený je v % (obrázok 5).

Obrázok 5: Vývoj variačného koeficientu ukazovateľov trhu práce v SR a ČR (%)

Zdroj: vlastné prepočty

Aj vývoj variačného koeficientu je v SR aj ČR kolísavý v prípade všetkých skúmaných ukazovateľov. Výrazne najväčšie relatívne rozdiely je možné sledovať v úrovni miery nezamestnanosti ako v SR, tak aj v ČR. Obrázok 5 poukazuje aj na skutočnosť, že relatívne regionálne rozdiely v ekonomickej aktivite obyvateľstva a zamestnanosti sú v Českej republike takmer totožné v celom sledovanom časovom rade. V Slovenskej republike vývoj týchto dvoch ukazovateľov je predsa len rozdielny, aj keď od roku 2015 dochádza k zníženiu relatívneho rozdielu medzi ekonomicou aktivitou a zamestnanosťou. Môžeme konštatovať, že rozdiely vo vybraných ukazovateľoch trhu práce sú väčšie v SR než v ČR.

Záver

Historický vývoj, zdroje a danosti jednotlivých regiónov spôsobujú disparity v ich v ekonomickej a sociálnej úrovni a to nielen v Slovenskej a Českej republike. Ak sa rozdiely v úrovni regiónov výrazne odlišujú spôsobuje to v danom štáte mnohé problémy, ktoré prinášajú so sebou celý rad sprievodných negatívnych dôsledkov. Osobitne citlivou témou sú disparity na trhu práce, kde sa rozhoduje o využití či nevyužití najcennejšieho výrobného zdroja – ľudského kapitálu.

Z našich uskutočnených analýz vyplýva, že celkový trend vývoja na trhu práce SR a ČR bol podobný. Miera ekonomickej aktivity sa v SR aj ČR vyvíjala kolísavo, s mierne rastúcim trendom. Miera zamestnanosti sa po roku 2008 znižovala, avšak po zotavení ekonomík z nepriaznivých dôsledkov recesie došlo aj v SR aj v ČR k jej výraznému rastu. Podobne aj miera nezamestnanosti sa v SR a ČR vyvíjala podobne, v dôsledku recesie sa zvyšovala, po zlepšení situácie sa vyvíjala pozitívne, klesla na historicky najnižšie hodnoty. Napriek podobnému trendu vývoja však musíme konštatovať, že v Českej republike v porovnaní so Slovenskou republikou je situácia na trhu práce výrazne lepšia, najmä z dôvodu vyššej miery zamestnanosti a nižšej miery nezamestnanosti.

Na trhu práce SR aj ČR možno sledovať značné regionálne diferencie. Aj keď v oboch ekonomikách sa rozdiely vo vybraných ukazovateľoch na trhu práce zmenšujú, predsa len rozdiely medzi regiónmi v Slovenskej republike sú väčšie. Rovnako v SR ako aj ČR majú regióny s hlavným mestom výrazne lepšie hodnoty sledovaných ukazovateľov, pričom miera ekonomickej aktivity v Bratislavskom kraji bola v sledovanom období (s výnimkou posledného roku) výrazne vyššia ako v regióne Praha. Vývoj zamestnanosti v jednotlivých regiónoch sa zmenšoval v oboch štátoch, ale jednoznačne v ČR je situácia lepšia. Pri skúmaní regionálnych rozdielov v miere nezamestnanosti sme zaznamenali v SR podstatne väčšie regionálne diferencie ako v ČR. K zaujímavému zisteniu sme dospeli pri sledovaní variačného rozpätia sledovaných ukazovateľov a to, že kým rozdiely v SR v posledných rokoch klesajú, v ČR sa regionálne rozdiely v ekonomickej aktivite a zamestnanosti zvyšujú.

Výrazné regionálne disparity vystupujú ako zložitý problém. Okrem toho, že spôsobujú nižšiu ekonomickú výkonnosť štátu, výraznými sociálnymi dôsledkami sú rozdiely v životnej úrovni obyvateľov jednotlivých regiónov. Identifikácia regionálnych rozdielov má význam v tom, že tvorí podklad pre vytvorenie nástrojov a prostriedkov na zmierňovanie nežiaducich regionálnych disparít. Vzhľadom na uvedené je adekvátne, aby sa subjekty regionálnej politiky usilovali o efektívne využívanie zdrojov jednotlivých regiónov a vytváranie predpokladov pre rast kvality života obyvateľov, aby bolo možné dosiahnuť sociálny a ekonomický rozvoj regiónu a celej národnej ekonomiky.

Použité zdroje:

AKÓCSI, Ildikó Lampertné, BENCZE, Szilvia, TÓTH, Tamás. New Determination of Human Development at Regional Level in the Countries of Visegrad. *Selye e-studies*. 2/2012, 14 s. Dostupné z: http://old.e-studies.ujs.sk/hu/cimlap/doc_download/8-201202.html

BUČEK, Milan, TVRDOŇ, Jozef, IVANIČKOVÁ, Alžbeta. *Regionálny rozvoj SR - Národný plán regionálneho rozvoja*. Špeciálny prípravný program pre štrukturálne fondy v Slovenskej republike (Manuál). (2014).

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Veřejná databáze*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>

DIEBOLT, Claude, HIPPE, Ralph. The long-run impact of human capital on innovation and economic development in the regions of Europe, *Applied Economics*, 2019, 51(5), 542-563, DOI: 10.1080/00036846.2018.1495820

GREŇČÍKOVÁ, Adriana, ŠPANKOVÁ, Jana, HABÁNIK, Jozef. Regional Disparities in Labor Force Migration abroad in Slovak Republic and in Czech Republic. *Economics and Sociology*, 2017, 10(3), 81-89. DOI:10.14254/2071-789X.2017/10-3/6

GRMANOVÁ, Eva, HAVIERNIKOVÁ, Katarína. Vybrané faktory ovplyvňujúce vývoj zamestnanosti v SR. *Vplyv kapitálových investícií na vyrovnávanie rozdielov ekonomickej úrovne regiónov SR: Vedecký zborník*. Trenčín: TnUAD, 2008, 150-159. ISBN 978-80-8075-374-0

HABÁNIK, Jozef, HOŠTÁK, Peter. The competitiveness of a regional economy and regional development. *Economic and social development: 8th international scientific conference on economic and social development and 4th eastern European ESD conference: Building resilient economy*, 2014. Varazdin: Varazdin development and entrepreneurship agency with University North, Koprivnica, 34-41.

HAVIERNIKOVÁ, Katarína, JAŠKOVÁ, Dana. Hodnotenie regionálnych disparít v kontexte klastrov. *Medzinárodné vzťahy 2016. Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky: Zborník príspevkov zo 17. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Ekonomická univerzita, 2016, 430-443. ISBN 978-80-225-4365-1.

IVANOVÁ, Eva. Vplyv globálnej hospodárskej krízy na trh práce v SR. *SOCIÁLNO-EKONOMICKÁ REVUE*, 2010, 8(3), 22-26.

KORDOŠ, Marcel, KRAJŇÁKOVÁ, Emília. Significance of innovation in Slovak regions - issues and challenges. In: *AD ALTA: journal of interdisciplinary research*, 2018, 8(1), 137-141.

MATLOVIČ, René, MATLOVIČOVÁ, Kvetoslava. Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica*, 2011, 18, 8-87.

MEGYESIOVÁ, Silvia, ROZKOŠOVÁ, Anna. Success of Visegrad group countries in the field of labour market. *Journal of Applied Economic Sciences*, 2018. Volume XIII, Spring, 2(56), 369-377.

PALOVÁ, Zuzana, ŠEBESTOVÁ, Jarmila. Měření regionálních disparit v sociální oblasti. In Klímová, V., Žitek, V. (eds.) *XIX. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, 447-453. ISBN 978-80-210-8273-1. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8273-2016-57

POŠTA, Vít. Time-Varying Rigidity of the Czech Regional Labor Markets. *Ekonomický časopis*, 2020, 68(3), 252-268.

RAJČÁKOVÁ, Eva, ŠVECOVÁ, Angelika. Ľudské zdroje - regionálne disparity v kontexte politiky súdržnosti EÚ 2007-2013 na Slovensku = Human resources: regional disparities in context of the EU Cohesion policy 2007-2013 in Slovakia. *Geografický časopis*, 2018, 70(1), 79-96.

RIEVAJOVÁ, Eva. Zmeny na trhu práce a diskriminácia v procese globalizácie. *Revue sociálno-ekonomického rozvoja*, 2016, II(2), 107-120.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. *DATAcube*. Dostupné z: <http://datacube.statistics.sk/>

TCHANTURIA, Natalia, BERIDZE, Tamari, KURASHVILI, Guguli. Features of development of the human capital in Georgia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2015, 213, 580-585. DOI: 10.1016 / j.sbspro.2015.11.453

ZOO JAKO MÍSTA ŠÍŘENÍ UDRŽITELNOSTI

ZOOS AS PLACES OF SPREADING SUSTAINABILITY

RNDr. Lukáš Nekolný

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, PřF UK
Albertov 6, 128 00, Praha 2
e-mail: lukas.nekolny@natur.cuni.cz

Klíčová slova:

zoo, vzdělávání, edutainment, udržitelnost, ochrana přírody

Keywords:

zoos, education, edutainment, sustainability, nature conservation

Abstrakt:

Ochrana přírody a udržitelnost hrají v současné společnosti stále větší roli. Mnohé moderní zoo jsou jak důležitou součástí volnočasové a turistické nabídky, tak ochránářskými institucemi, jejichž stěžejní úlohu tvoří vzdělávání. Příspěvek se na základě autorem zpracované obsahové analýzy informačních systémů evropských zoo snaží shrnout širší ochránářských a udržitelnost podporujících témat a jejich formy prezentace. Podařilo se identifikovat, že kromě podpory ochránářských projektů v zahraničí stále stoupá zastoupení tematiky ochrany místní přírody včetně řady aktivit, do nichž se mohou zapojit sami návštěvníci – např. nakládání s odpady či podpora biodiverzity (např. pomocí hmyzích hotelů). Důraz je rovněž kladen na reflexi vztahů člověka a přírody a jejich důsledků, jak dokládají v textu zmíněné příklady z praxe. Zvyšuje se zacílení na zábavnou formu ochránářské edukace, která může mít vliv na chování populace. Zoo se tak opravdu mohou aktivně podílet na šíření myšlenek udržitelnosti.

14

Abstract:

In current society, sustainability and nature conservation play an increasingly significant role. Many modern zoos make up an important part of leisure and tourism offerings, as well as conservation institutions, whose crucial role is education. Based on the content analysis of the information systems of European zoos performed by the author, the paper tries to summarize the breadth of conservation and sustainability-supporting topics and their forms of presentation. It was identified that, in addition to conservation projects abroad, the representation of local nature conservation is still increasing, including a number of activities in which visitors themselves can participate – such as waste management or support for biodiversity (eg. insect hotels). The reflection of the relationship between man and nature and its consequences are also emphasized, as evidenced by the practical examples mentioned in the text. There is an increasing focus on conservation edutainment that can influence the behaviour of the population. In this way, zoos can truly take an active part in spreading the ideas of sustainability.

Úvod

Světová organizace cestovního ruchu (UNWTO) vnímá tři pilíře udržitelnosti ve vztahu k dlouhodobému rozvoji cestovního ruchu: environmentální, ekonomický a socio-kulturní. Měly by být vzájemně vyvážené. Mezi konkrétní environmentální přístupy udržitelného cestovního ruchu, kterým se dále více věnuje tento článek, patří zejména ohleduplnost

k prostředí, a tedy omezení vyčerpávání místních zdrojů (např. vody), ohleduplné chování vůči zvířatům (jejich ochrana) či přírodě obecně (ochrana prostředí a biodiverzity) a rovněž omezování produkce odpadů. Pro udržitelnost je zároveň důležité, že návštěvníci i místní jsou uspokojeni a ze situace profitují (Ryglová, Burian, Vajčnerová, 2011).

Higginbottom (2004) tvrdí, že současná společnost se stále více věnuje právě živé přírodě a zvířatům. Typem cestovního ruchu, kde lze za motivaci k cestování považovat přírodu, je tzv. wildlife tourism. Jde o poměrně široké spektrum aktivit, mezi něž je řazen wildlife-watching tourism, hunting tourism, fishing tourism a rovněž captive-wildlife tourism, tedy cestovní ruch směřující do zařízení s chovem zvířat v lidské péči, jehož stěžejní součástí je tzv. zoo tourism, vůbec nejrozšířenější varianta wildlife turismu (Higginbottom, 2004). Catibog-Sinha (2008) doplňuje, že v rámci wildlife turismu mají zoo vedoucí vzdělávací roli.

V posledních desetiletích začíná být věnováno tomuto tématu více prostoru, ale Turley (2001) či Frost (2011) upozorňují na to, že zoo jako atraktivitám cestovního ruchu, volného času a souvisejících aspektů (tedy nikoliv ze zoologického hlediska) se dlouho nikdo nevěnoval. Mason (1999) dokonce zdůrazňoval fakt, že většina textů o turistických destinacích a turismu, včetně toho městského (ač mnoho zejména tradičních zoologických zahrad je součástí městské aglomerace), zoo zmiňuje jen naprosto okrajově. Do některých měst přitom lidé jezdí primárně za zoo, jak ukazují např. výsledky průzkumu ze zážitkově pojaté Erlebniszoo Hannover. Goronzy (2003) udává, že 60 % jejích návštěvníků tvoří lidé mimo město a 87 % z nich si vybralo zoo jako jediný cíl cesty do Hannoveru. Zoo tak mohou samozřejmě mít i vliv na ekonomický rozvoj lokality (Hosey, Melfi, Pankhurst, 2013).

Zoo navíc obecně patří mezi nejnavštěvovanější turistické a volnočasové cíle (Baratay & Hardouin-Fugier, 2004), tedy součást masového turismu. Mají širší spektrum návštěvníků než muzea (Mason, 1999), a proto mohou mít na obecnost velký vliv. Jsou totiž vůbec nejvýznamnějším zdrojem kontaktu lidí se zvířaty (Morgan & Hodgkinson, 1999). Autoři odborných textů (např. Reade & Waran, 1996; Ryan & Saward, 2004; Therkelsen & Lottrup, 2015; Turley 2001; Woods, 1998) se shodují v tom, že nejčastějšími návštěvníky zoo jsou rodiny s dětmi. Ukázat dětem zvířata, poučit je a užít si pěkný společný den bývá také jednou ze základních primárních motivací návštěvníků (Roe & McConney, 2015). Gippoliti (2011) vidí velký potenciál zoo právě v tom, že se v nich mohou děti přímo setkat se zvířaty.

1. Cíl

Cílem tohoto příspěvku je systematicky identifikovat a představit, jaká témata prezentovaná informačním systémem v areálech zoo jsou spojena s tématem ochrany přírody, resp. udržitelnosti, a diskutovat otázku, zda a jakým způsobem mohou zoo, resp. její návštěvníci přispívat k jejímu šíření. Jde o to, zda se zoo snaží své návštěvníky do ochrany přírody zapojit, či zda je zoo berou pouze jako pasivní přihlížejíci. Návazným cílem je reflexe toho, zda jsou tato témata typická pro všechny typy zoo, příp. pro jaké více. V konkrétní rovině jde též o nalezení zařízení, která se dané problematice intenzivně věnují a mohou sloužit jako inspirativní příklady z praxe.

2. Zoo a jejich funkce

Počátky komplexnějšího výzkumu zoo z jiného pohledu než chovatelského lze hledat v 70. letech 20. století v USA (Turley, 2001), ale větší rozvoj přineslo až 21. století. Mezi zásadní příspěvky je možné počítat Masonův článek *Zoo Tourism: The Need for More Research*

(Mason, 2000). Z knižních publikací lze jako významné zmínit např. tyto: Higginbottom (2004) Kisling (2001), Mizicko & Bell (2001), Shackley (1996) a zejména Frost (2011).

Zoo jsou sociálními konstrukty, které se průběžně vyvíjejí. Anderson (1995) zoo vnímá jako kulturní instituce, které nereprezentují přírodu jako takovou. Podle něj se jedná o lidmi vytvořené krajiny se sociálními a kulturními zprávami, které jsou podávány prostřednictvím prezentace živých zvířat. Rovněž Borgards (2016) zoo hodnotí jako kulturně formované krajiny, jejichž podoba vychází z estetických, funkčních, vědeckých a etických rozměrů. Milstein (2009) shrnuje, že zoo lze považovat za symbolicko-materiální kulturní místa, která jsou ovlivněna lidskými diskurzy a zároveň samy diskurzy utvářejí. To je z hlediska šíření myšlenek udržitelnosti zásadní předpoklad.

Hallman & Benbow (2006) nahlíží na zoo jako na typ kulturní krajiny, který reflektuje změny vztahů mezi lidmi a zvířaty a přírodou jako takovou. Toto pojetí je cenné z toho hlediska, že v sobě obsahuje vývojovou dynamiku vztahu člověk a příroda. Jeho podoba je determinována společenskými potřebami a náhledy. Společnost se mění, mění se poznatky vědy i technologické možnosti a postupy. Příroda je člověkem stále více ovlivňována, ale na druhou stranu se zvyšuje společenská potřeba ji chránit. Chov nedomestikovaných zvířat v lidské péči se rovněž vyvíjí a existují názory pro něj i proti němu.

Zoo se vyvinuly z panských menažérií, které symbolizovaly moc jejich vlastníka a které měly mocenskou a zábavní funkci (Frost, 2011). Po Velké francouzské revoluci začaly vznikat první zoologické zahrady, které přidaly k zábavě a rekreaci také vědecké poslání (Dittrich, 2000). Vznik taxonomie živočichů a postupně pochopení potřeb zvířat a zvýšení znalostí o jejich chování vedlo ve 20. století k chovatelským úspěchům, díky nimž se podařilo zachránit před úplným vyhubením některé již v přírodě nežijící druhy – např. koně Převalského. Zoo jsou také vzdělávacími institucemi – s významným zejména neformálním vzděláváním (Carr & Cohen, 2011), i cílenými výukovými programy (Nekolný, 2018; Sheridan, 2016). Jako čtvrtá (nikoliv nejméně důležitá) stěžejní funkce současných zoo je vnímána ochrana přírody. Stále více je proto akcentována ochrana jednotlivých druhů zvířat, životního prostředí, jednotlivých biotopů, resp. obecně přírody (Catibog-Sinha, 2008).

Na druhou stranu od počátku své existence jsou zoo stále místy odpočinku a zábavy, což samy výrazně reflektují na svých webových stránkách (Carr & Cohen, 2011). Tato funkce je platná, protože je potřeba do zoo přilákat co nejvyšší počet návštěvníků. Platí to ovšem nejen z důvodu finančního (finanční udržitelnosti), ale právě i z ochrannářského hlediska, kdy je snahou předat ochrannářské myšlení co největšímu podílu obyvatelstva, který může propagovat udržitelné chování. To by mělo být vlastně vůbec nejdůležitějším posláním, které tak zoo i samy o sobě prezentují (Koebner, 1994).

Clayton (2016), Lück & Gross (2016) či Turley (1999) zmiňují mezi základními rolemi zoo ochrannářství, vzdělávání a zábavu. Jako nejlepší prostředek plnění zmíněných cílů a zároveň naplňování principů udržitelnosti lze vnímat propojení těchto jednotlivých funkcí v podobě vzdělávání zábavnou formou (Carr & Cohen, 2011; Mann-Lang, Ballantyne, Packer, 2016), tedy tzv. edutainmentu (Patrick & Tunnicliffe, 2013) či specificky zaměřeně formou „conservation education“, tedy vzdělávání cíleného na ochranu přírody (např. Clayton 2016). Ross & Gillespie (2008) uvádějí, že jedním ze způsobů, jak propojit vzdělávání a zábavu, je designování expozic tak, aby právě vyhovovalo více účelům. O vztazích ochrany přírody a dalších rolí zoo pojednává Catibog-Sinha (2008), který rovněž zmiňuje možnost většího zaujetí návštěvníků pro přírodu pomocí průchozích a interaktivních expozic. Cílem by měl být

tzv. ochranářský edutainment, tedy zábavné vzdělávání o ochranářských tématech. Prostředků k němu směřujících může být více. Zásadní otázkou je, zda zoo opravdu jdou tímto směrem, resp. vůbec jaká témata zprostředkovávají svým návštěvníkům. Lze identifikovat zoo, které se na ochranářská a udržitelná témata více specializují a věnují jim zvýšenou pozornost?

Propojení funkcí (misí) zoo přináší i skladba chovaných druhů, která se snaží vyvážit návštěvnícky zajímavá zvířata a ohrožené druhy potřebující ochranu (Frynta a kol., 2013). Právě tzv. ikonická (vlajková) zvířata dokáží zaujmout veřejnost, a tak mohou hrát zásadní roli i v otázce ochrany přírody a udržitelnosti. Pomocí nich je mj. možné získat potřebné finance na podporu ochrany přírody. Obecně se jedná o savce (Carr, 2016; Moss & Esson, 2010), zpravidla tedy velké druhy (Frynta a kol., 2013; Ward a kol., 1998) neboli „charismatickou megafaunu“ (Rádlová a kol., 2018, Skibins a kol., 2017). I to je jeden z důvodů, proč jsou takováto zvířata prezentována pomocí křestních jmen. Návštěvníci se při tomto antropomorfním pojetí mohou ještě více identifikovat s chovaným jedincem jako reprezentantem druhu. Některé zoo však od pojmenovávání zvířat upouštějí.

Zoo nejen v souvislosti se zmíněnými myšlenkovými aspekty zavedly změny vizuální, změny fyzické povahy. Prostor v současnosti budovaných zoo vypadá zcela jinak než areál obdobných zařízení budovaný o sto let dříve. Součástí této proměny je ovšem zejména změna obsahová. S tím, jak rostlo množství funkcí zoo, rostl rovněž počet tematických okruhů, které jsou návštěvníkovi představovány a o nichž je vzděláván. Již nejde jen o živá zvířata. Prezentován je stále více i širší kontext, včetně vztahu člověka a přírody v čele s ochranou přírody či riziky přírodě hrozcími. Zároveň vznikají i zcela nové formy expozičních zařízení se zvířaty, např. papouščí či krokodýlí zoo a science centra (Nekolný & Fialová, 2018).

3. Metody

17

Za zoo je považováno trvalé expoziční zařízení, které veřejnosti vystavuje živá zvířata. Tento širší přístup vychází z obecných definic využívaných v odborné literatuře (např. Milstein, 2009; Habel & Mroczkowski 2015). Zahrnuty byly jak zoologické zahrady, které jsou členy mezinárodní Evropské asociace zoologických zahrad a akvárií (EAZA), tak zoo mimo toto odborné sdružení. Takové pojetí se nesoustředí jen na vedoucí zoologické zahrady jako většina odborných textů, ale snaží se analyzovat větší širší tohoto významného segmentu institucí. Reflektovány jsou tak různé typy zoo – nejen zoologické zahrady, ale též akvária, wildparky, ptačí parky, farmaparky, terária či expoziční návštěvnícká centra založená na přítomnosti živých zvířat (podrobněji typologie Nekolný & Fialová, 2018; obdobné pojetí také zoodatabáze). Důležité je si uvědomit, že zoo procházejí různými vývojovými stádii a v průběhu času mění svou podobu. Podle českého Zákona o zoologických zahradách (Česko, 2003) jsou jedněmi z podmínek získání licence zoo vzdělávání veřejnosti a podíl na projektech ochrany přírody a její podpora. Odborným problémem tohoto zákona však je, že označuje názvem *zoologická zahrada* interiérová zařízení, která nemají se zahradou nic společného a navíc existují obdobně rozsáhlé zoo, které licenci nemají. Kromě toho stanovení licence se mezi státy liší (např. jiný minimální počet druhů; Rass-Masson et al., 2017) a zpravidla nezahrnují zoo s místními druhy zvířat, které mají velký potenciál pro ochranu místní přírody; a to přestože by splňovaly podmínky dané legislativou. Proto není otázka licence zoologické zahrady dle zákonů jednotlivých zemí hlouběji zohledněna.

V průběhu let 2014 až 2019 bylo autorem provedeno rozsáhlé terénní šetření ve 190 zoo různých typů (zoologické zahrady, akvária, wildparky /zoo převážně s místní faunou/, specializované zoo /např. ptačí/, science centra se zvířaty /využita typologie Nekolného

a Fialové, 2018/) tak, aby byl tento fenomén zachycen v celé jeho šíři. Do výzkumu byly zahrnuty zoo v 19 zemích zejména střední, západní, jihozápadní a severní Evropy. Největší podíl mají zoo Německa, Česka a Beneluxu, které aktuálně tvoří skupinu zoo stěžejní pro rozvoj tohoto segmentu a zároveň mezi sebou mají značné odlišnosti v pojetí expozic, době vzniku, poloze i vývoji jednotlivých areálů. Pomocí osobních návštěv všech 190 zoo a pořízení fotodokumentace a doplňujících poznámek byla provedena identifikace prvků informačního systému.

Studie vychází z přístupu, že zoo je lidským (sociálním) konstruktem, který předává určité zprávy a reprezentuje vztah člověka a přírody (Meuser, 2019). Na základě toho byla provedena obsahová analýza témat, která tato zařízení prezentují svým návštěvníkům v rámci informačního systému přímo ve svých areálech. Studie se tak nezabývala tématy, které zoo reflektují v rámci svých jiných informačních kanálů (webových stránek, sociálních sítí, tiskoviny). Jako jeden ze základních identifikovaných tematických okruhů tak byl stanoven právě vztah člověka a přírody, v rámci toho mj. ochrana přírody či využívání přírody člověkem. Získaná data byla následně seříděna do dílčích tematických skupin. Zaznamenány byly i prostředky a formy prezentace daných témat, které mohou být inspirací pro řadu dalších turistických cílů.

4. Výsledky

Díky provedenému terénnímu šetření bylo identifikováno, že evropské zoo (včetně českých) prezentují širokou škálu témat souvisejících s environmentální udržitelností. Výrazně se však liší v intenzitě i možnosti účinku. Následující řádky vysvětlují jednotlivá dílčí témata a to, jakou mají podobu. Lze v nich najít celou řadu případů dobré praxe.

18

4.1 Ochrana přírody jako celek

Rostoucí holistické pojetí některých zoo vede k představování vybraných biotopů a vztahů v rámci nich. To samo o sobě je z hlediska podpory udržitelnosti nesmírně cenné. Obdobně celistvě dnes může fungovat prezentace ochrany přírody, v širším kontextu dalších jejích souvislostí, nikoliv pouze jen jako ochrany ohrožených druhů. Zpravidla se jedná o dílčí tematické expozice prostupující areál, včetně představení typických úspěšných příkladů. Existují ale i případy, kdy je problematice ochrany přírody věnovaná celá rozsáhlejší expozice – vzdělávací pavilon, de facto menší science/návštěvnické centrum. Významné příklady lze nalézt v některých německých zoo, např. v Tierparku Hellabrunn München (D), který disponuje speciálním vzdělávacím pavilonem Artenschutzzentrum. Ten se plně věnuje právě ochranářským otázkám, a to z mnoha úhlů pohledu – od obecných po představení konkrétních projektů. Obdobný pavilon v Zoo Münster (D) mj. představuje běžné produkty, které člověk využívá a kupuje, a to v kontextu ohrožení a ničení přírody (expozice návštěvníky nabádá, aby neničili prales a nakupovali tak, aby „zůstal stále plný opic“).

Mezi zásadní aktivity patří především ty, které směřují k osvětové činnosti, podle níž se mohou chovat i návštěvníci. Zoo tak například zakazují používání palmového oleje v občerstvovacích zařízeních v areálu, aby upozornily na kácení deštných lesů, kde mj. žijí ikonická zvířata orangutani. Cestou může být i představení využívání solární energie k ohřevu vody (např. Zoo Liberec /CZ/) či diskuze změn klimatu, jejich příčin a navazujících rizik. Typicky ochranářským science centrem se zvířaty představujícím různá místa a problematiku klimatu, sucha a tání ledovců je Klimahaus Bremerhaven (D). Obdobně v Česku mohou mít velký význam např. specializovaná návštěvnická centra s výběhy zvířat na Šumavě (Nekolný, 2019)

či zoologicko-botanický komplex Živá voda v Modré na jižní Moravě, které umožňují detailnější pohled na vybrané téma než tradiční velké zoologické zahrady.

4.2 Obchod se zvířaty

Kritika obchodu se suvenýry ze zvířat včetně vitrín vystavujících takovéto předměty je typická pro významné zoo, které ochranu přírody prezentují i jinými způsoby. V českém prostředí se stal značně rozšířeným projekt Ukradená divočina, za nímž zásadně stojí již zmiňovaná „proochranářská“ Zoo Ostrava (CZ). Stezky Ukradené divočiny, tedy naučné stezky upozorňující na „krutou pravdu o obchodování se zvířaty“, mají i v dalších českých a slovenských zoo, včetně menších soukromých zařízení, z čehož je patrné, že se daří téma šířit i mimo skupinu zoo zapojených v mezinárodních asociacích. Tím mohou být inspirací pro další areály. Naopak nebyla nalezena komunikace informačního systému o zodpovědném zacházení s volně žijícími zvířaty a problematika pet trade (mazlení se zvířaty apod.), kterou zoo spíše směřují na jiné informační kanály.

4.3 Přehled ochranářských aktivit

Dále existují speciální menší prezentace ochranářských aktivit zoo jako celku. Příklady lze uvést ze Zoo Liberec (CZ), Zoo Ostrava (CZ) či Tiergarten Schönbrunn ve Vídni (A), což jsou zoologické zahrady, které byly identifikovány jako celkově velmi charakteristické zaměřením na ochranářskou tematiku po celém areálu. Obdobné prezentace však nechybí ani v dalších areálech napříč Evropou. Projekt 4nature (pro přírodu), který představuje základní ochranářské projekty zoo a zapojuje do nich také návštěvníky, mají v Zoo Zlín (CZ). Návštěvník si nejprve vybere, zda zaplatí mírně vyšší vstupné s příspěvkem na ochranu přírody, či nikoliv. Pokud ano, pak má ještě možnost zvolit, na který ze tří projektů svou částkou přispěje, a to prostřednictvím návštěvnický atraktivního stroje. Jiné zoologické zahrady mají automaticky část vstupného určenou na ochranu přírody. Tento typ financování a zapojení návštěvníků je typický výhradně pro tradiční zoologické zahrady, členy EAZA, a dokládá jejich snahu o aktivizaci návštěvníků.

4.4 Ochrana přírody pomocí mezinárodních smluv a programů

Forma ochrany jednotlivých taxonů prochází řadou mezinárodních smluv, dohod či chovných programů. Typickým příkladem je Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin CITES. Chovné programy, vedení plemenných knih a koordinace mezi zoo (např. Evropský chovný program EEP) mají značný význam, díky němuž je umožněn řízený geneticky hodnotný a udržitelný rozvoj populací zvířat v lidské péči. Pro návštěvníky jej akcentují nejen velké zoologické zahrady, ale také (menší) areály s převážně místní faunou zejména v Německu.

Zoo zapojené do Evropské asociace zoologických zahrad a akvárií (EAZA) rovněž reflektují ochranářské kampaně vyhlášené touto organizací (dříve každoročně, od roku 2011/2012 kampaně na dva roky /Zoo Plzeň, 2019/). Naučné tabule, případně i navazující prvky k nim, mají ve většině významných evropských zoo. V letech 2018 a 2019 tak byla zjištěna např. vysoká přítomnost kampaně Silent Forest – Ztichlý les na ochranu pěvců v JV Asii. U specifických expozic přetrvává i informační systém z předchozích kampaní, např. na ochranu lidoopů, Madagaskaru či žab.

4.5 Ochrana druhů

Nejčastější formou zobrazení ochranných aktivit jsou naučné tabule detailněji představující jednotlivé projekty na ochranu druhů. Příklady lze hojně najít v Česku i v dalších evropských zemích. Zoo však nechovají jen divoká zvířata, ale také domácí hospodářská zvířata a stávají se místy, kde je zachraňován cenný genofond plemen využívaných našimi předky. Na to, že některé rasy jsou obdobně vzácné jako volně žijící taxony, upozorňují např. v Tierparku Petermoor Bassum (D), který získal vzhledem ke specializaci na toto téma i certifikát. Důraz na ochranu hospodářských plemen kladou v zoo napříč jejich typy a významem, a jde tak o jedno z nejsilněji akcentovaných témat. Některé zoo jsou na hospodářsky využívaná zvířata vysloveně specializované (např. Zoopark Vyškov /CZ/). To samo o sobě působí návštěvnický atraktivně a zároveň zejména městským dětem (ale dnes už nejen těm) může představit hospodářsky využívaná zvířata tradičního venkova, která nemají ve svém běžném životě možnost spatřit.

Stále častější jsou expozice včel a včelařství. V rámci provedeného výzkumu se jednalo o vůbec nejčastěji jasně identifikovanou vzdělávací ukázkou propojení člověka a zvířete. Tyto expozice byly nalezeny hlavně v německých a českých zoo. V Německu byly zachyceny takřka ve čtvrtině zkoumaných zoo napříč jejich typy (jak zoologické zahrady, tak wildparks). Expozice včel a včelaření mohou klást silný akcent na podporu místní biodiverzity a zapojení návštěvníků do ochrany přírody.

4.6 Ochrana místní přírody

Zoo jsou zpravidla spojovány s exotikou a cizokrajnými zvířaty. Právě proto je někdy možná poněkud opomíjenou složkou ochranných aktivit ochrana místní přírody – v daném státě, nikoliv pouze jen „v exotických lokalitách“. Některé zoo se však snaží pomáhat a participovat i na místních projektech. Delší tradici má ve střední Evropě reintrodukce sov (dále dalších ptáků, syslů či šelem), ale vznikají i jiné aktivity na podporu biodiverzity – např. údržba Kozmických luk na severní Moravě. Další z možností je představení chráněných území v dané zemi či ochrany druhů obecně v rámci státu.

V ochraně místní přírody je však zcela zásadní význam osvětové činnosti, vedoucí k udržitelnému chování návštěvníků. Kromě aktivit určených pro školní kolektivy se ukazuje i mnoho stabilních informačních prvků, které mohou zaujmout jakéhokoliv návštěvníka. Zatím zřídka zmíněné je téma vody a sucha (nakládání s vodou), na které by bylo vhodné se dále zaměřit. V posledních letech se staly populární pomůckou ke zvýšení místní biodiverzity tzv. hmyzí hotely, popřípadě ještěřčí zídky. Řada zoo se snaží jít příkladem. Identifikované příklady z mnoha desítek českých, německých ale i dalších evropských zoo mluví za vše. Vysvětlení významu a použití různých typů ptačích či netopýřích budek a ochrany místní biodiverzity bylo nalezeno rovněž ve vysokém počtu zoo napříč jejich podobami (zoologické zahrady s převážně exotickou faunou, zoo místních druhů i specializované zoo, např. na ptáky).

Další příklady jak podporovat místní druhovou pestrost reprezentují „motýlí louky“ (např. Zoo Ostrava /CZ/, Zoo Zlín /CZ/). Tímto směrem zaměřené zařízení reprezentuje Motýlárnum Votice (CZ), kde byly využity někdejší zpustlé skleníky a atraktivní formou upraveny tak, aby nalákaly volně žijící motýly. Průvodci je představují veřejnosti a vysvětlují jejich význam v přírodě a krajině. Umocnění efektu oproti běžným velkým zoo je umožněno právě díky komentovaným prohlídkám s odborným výkladem, při němž se návštěvník mj. dozví o nevhodnosti krátce střížených tzv. anglických trávníků bez kvetoucích rostlin. V expozici

prezentované přístupy tak může návštěvník využít i na své vlastní zahradě a osvětu po pozitivním zážitku z návštěvy šířit dál.

4.7 Nakládání s odpady

Významným tématem, které se dotýká běžného života a udržitelnosti, je odpad a nakládání s ním (např. třídění apod.) Speciální podrobnou expozici o třídění odpadu v mnoha souvislostech nabízí Zoo Barcelona (E). Alespoň ve stručnější podobě je třídění odpadu vyzdvihováno a propagováno také informačním systémem v řadě dalších evropských zoo. Tierpark Hellabrunn v Mnichově (D) zároveň u výběhu lachtanů sérií panelů upozorňuje na rizika spojená s odpadem a plasty v mořích. Umístěním u ikonického druhu má možnost oslovit velké množství návštěvníků, a více jej tak zdůraznit. Problematika se může objevit i v rámci komentovaných krmení a jiných akcí a aktivit pořádaných danou organizací (viz dále). Téma plastů a odpadu v mořích a oceánech je stále aktuálnější, a tak bylo identifikováno i na dalších místech v čele s významnými institucemi chovajícími mořské živočichy.

4.8 Reflexe těžebních aktivit člověka

Mezi typické ukázky toho, jak člověk využívá a ovlivňuje přírodu, patří těžba. Jde o téma, které je nutné komunikovat. Proto se o to evidentně stále více snaží i zoologické zahrady, kde mohou představovat lesy a těžbu dřeva v nich. Nejčastějším případem je však hornictví a těžba nerostných surovin. Ta se objevuje jako kulturní pozadí mnoha expozic napříč expozičními celky. Opravdu se většinou jedná spíše o kulisy, a tak je jejich hodnota diskutabilní. Ovšem identifikované modely těžby v moři či „těžební aranžmá“ doplněné komentářem průvodce na ostrově lemurů již v sobě ochránářský apel zahrnují. Potrubí jako nedílná součást současných (nejen) severských oblastí – zajišťující transport ropy a dalších surovin – je netradičním (ale na druhou stranu do určité míry vzdělávacím) rámcem, v němž je vybudována expozice medvědů ledních ve Wildlands Adventure Zoo Emmen (NL). Téma je představováno jak podprahově spíše vizuálně, tak poměrně exaktně s vysvětlením kontextu. Každé má své opodstatnění a může působit na jiný typ návštěvníků.

4.9 Doprovodné komentované akce

Kromě informačního systému, který si návštěvník může prohlédnout kdykoliv, doplňují nabídku zoo také časově omezené akce a aktivity. Mezi ně patří zejména zmíněná komentovaná krmení a „show“ se zvířaty. Takovéto akce dokáží upoutat silnou návštěvnickou pozornost přímo ke konkrétním zvířatům a učit o nich (Ballantyne et al., 2007). Zoo mají šanci i při této příležitosti propojit téma druhu s ochranou přírody. Pokud jsou tato zvířata prezentována jako vyslanci svého taxonu, pak může jít o velmi efektivní ochránářský přístup (Ballantyne et al., 2007). Typickou ukázkou evidovanou ve vlastním výzkumu může být představení lachtanů, kde je akcentováno jejich ohrožení kvůli plastům a dalším odpadům v moři – a to nejen v komentáři, ale i vizuálně (např. Zoo Münster /D/). Dříve zejména zábavní show s delfíny, které byly podrobeny značné kritice, se leckdy transformovaly v ochránářská představení s delfíny jako atraktivními prostředníky přírody. Typickou ukázkou je show ve švédské zoo Kolmården, kde účinek půlhodinové akce ve stylu zábavního ochránářského vzdělávání (mj. tematika odpadů) podporuje hudba nahraná místní filharmonií.

4.10 Komplexní příklad dobré praxe

Na závěr ještě doplníme komplexní příklad dobré praxe v podobě rakouského areálu Unterwasserreich Schrems (A), tedy v překladu podvodní říše. Jde vlastně o specifické komplexně pojaté návštěvnické středisko u vstupu do přírodního parku s rybníky a rašeliništi, kde se dříve těžila rašelina. Komplex v moderní budově se prezentuje jako zážitkový a zároveň vzdělávací areál. Jde o zařízení primárně založené na prezentaci živých zvířat – tedy zoo. Návštěvníky nejvíce láká expozice savců využívajících vodu (vyder), rozsáhlý soubor akvárií s desítkami druhů ryb a botanické expozice. Vydry jsou místními ikonickými zvířaty, mají svá jména, denně se konají jejich komentovaná krmení. Zároveň jsou vysvětleny vztahy těchto šelem a člověka, včetně problémů v rybníkářství. O rostlinách se návštěvník dozví v kontextu jejich biotopů. Nechybí tak ani vysvětlení toho, proč je ochrana rašelinišť ochranou klimatu (klimatu se zatím věnuje jen minimální část informačního systému v jiných zoo). Nečekaně atraktivní může být prezentace vodních bezobratlých a mikroorganismů, mj. pomocí promítání z mikroskopu (prezentováno jako tzv. liveshow – ukázka, že i tyto organismy mohou být návštěvnícky přitažlivé). Vysvětlena je jejich role v přírodě. Představení vztahů mezi organismy a mezi člověkem a organismy je ukázkou toho, jak člověka navést k pochopení nejen přírody a snahy s ní být v udržitelném kontaktu. Podobné holistické expoziční celky vyrůstají i v rámci tradičních zoologických zahrad, ale zatím jsou vzácné (například naučná stezka Mokřady v Zoo Ostrava /CZ/ s modely zvířat i informačními panely).

Závěr

Jak bylo zdůrazněno, mezi funkce zoo patří zábava, věda a výzkum, ochrana přírody a vzdělávání. Pokud zoo tyto cíle spojí, jsou schopny zábavně (atraktivně, přitažlivě) vzdělávat o potřebě ochrany přírody či prostředí, (nejen) v němž přímo žijeme. Znamená to tedy vzdělávání směřující k udržitelnému chování. A jelikož jsou zoo stále hojněji navštěvovány (např. Nekolný, 2018), mají jako součást masového turismu možnost zasáhnout velmi široké spektrum společnosti. Roe & McConney (2015) provedli výzkum, z něhož vyplynulo, že přes dvě třetiny návštěvníků jde do zoo s cílem něco se učit a objevovat. Tak vysoká hodnota může souviset i s tím, že zoo se snaží prezentovat jako vzdělávací instituce. Snaha návštěvníků vidět nová a živá zvířata je pro zoo příležitostí pro vzdělávání. Jednou z edukačních úloh zoo je environmentální vzdělávání (Lück & Gross, 2016). Aktuální situace tak zoo zařízením dává velkou možnost pro předávání informací mnoha cestami.

Na základě provedeného výzkumu lze potvrdit, že prezentace ochrany přírody a udržitelnosti je zastoupena v zoo různých typů, pouze výjimečně na ni nenarazíme, a to u méně významných nevelkých areálů (sukromé minizoo, akvária). Naopak v několika málo zoo prostupuje ochránářství velmi intenzivně do popředí tak, že jej návštěvník nemůže přehlédnout. V těchto zoo navíc rezonuje velmi široké spektrum ochránářských témat (např. Zoo Ostrava, Tierpark Hellabrunn, Mnichov, Zoo Münster). Rozdíly vycházejí ze širokého spektra typů zoo, ale i mezi vedoucími zoologickými zahradami jsou značné odlišnosti. Již sama vybraná tematika může být a je zachycena pomocí více různých cest. Rozhodně by nemělo být cílem udělat ze zoo „velkou naučnou stezku plnou tabulí“. Musí jít o další interaktivní prvky a formy, nejen klasický panelový informační systém.

Jak se ukázalo, již zdaleka nejde jen o ochranu konkrétních druhů ve formě záložního chovu v lidské péči a následně například reintrodukce, resp. Repatriace (typicky kuň Převalského). Stále více jde o informování a zapojení veřejnosti. Zoo se snaží zachytit komplexní přehled

svých aktivit, jednotlivé projekty zaměřené na biotopy i ochranu přírody jako celek tak, aby měl návštěvník představu, co s ní souvisí a jak může pomoci. To se projevuje zejména důrazem na ochranu místní přírody či vysvětlení třídění odpadu. Návštěvníkovi se zároveň úmyslně dostává prezentace odstrašujících případů (např. těžba a ničení přírod či zabíjení zvířat kvůli suvenýrům pro turisty), aby se zamyslel na svém chování a ideálně jej upravil k udržitelnější podobě.

Pestrost této vzdělávací nabídky může být návštěvnický atraktivní výhodou, protože od sebe odlišuje jednotlivé turistické cíle. Jejich rozličná podoba a nevyváženost na druhou stranu mohou oslabit jejich účinek. Téma odpadů bývá spojeno s ikonickými vodními savci (delfini, lachtani). Ochrana místní přírody typická pro wildparks, tedy zoo s převážně místní faunou, začíná prostupovat stále více do klasických zoologických zahrad. Jsou v nich budovány hmyzí hotely, expozice včel či motýlí louky a podporovány jsou regionální ochranné projekty. Evropské zoo se stávají hráči v podpoře místní ochrany přírody, nikoliv jen v jiných zemích. Právě toto osvětářské téma, které má velmi úzký vztah k chování návštěvníků, lze aktuálně považovat za vůbec nejvíce šířené a jasně implikující význam takovýchto aktivit.

Zoo musí balancovat na hraně vědecké a zábavní instituce, která získává finanční prostředky a rovněž vzdělává. Typickou ukázkou mohou být i „show“ s lachtany či delfiny. Zoo potom mohou přispívat k vzdělávání návštěvníků, jejich postojům a udržitelnému chování a zároveň tvořit ekonomický profit pro danou obec či region. Ovšem, jak již zmínil např. Catibog-Sinha (2008), neměly by stát osamocené, ale měly by dále tvořit síť mezi sebou i s dalšími typy vědeckých, vzdělávacích a turistických zařízení, nejen v daném regionu. Přestože se v poslední době nabídka zoo s důrazem na udržitelnost výrazně rozšířila, možností ve zlepšení a lepší koordinaci přístupů a znalostí je ještě celá řada a měla by být dále součástí zájmu odborného výzkumu i praxe. Tento příspěvek přináší základní systematický vhled do tématu a je vhodné jej dále rozvíjet.

Použité zdroje:

ANDERSON, Kay. Culture and Nature at the Adelaide Zoo: At the Frontiers of 'Human' Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers*. 1995, **20**(3), 275–294. ISSN 00202754.

BALLANTYNE, Roy, PACKER, Jan, HUGHES, Karen, a DIERKING, Lynn. Conservation learning in wildlife tourism setting: Lessons from research in zoos and aquarium. *Environmental Education Research*. 2007, **13**(3), 367–383. ISSN 1469-5871.

BARATAY, Eric a HARDOUIN-FUGIER, Elisabeth. *ZOO: a history of zoological gardens in the West*. London: Reaktion books, 2004. 356 s. ISBN 1861891113.

BORGARDS, Roland (Ed.). *Tiere: Kulturwissenschaftliches Handbuch*. Stuttgart: J. B. Metzler Verlag, 2016. 327 s. ISBN 9783476025241.

CARR, Neil. An analysis of zoo visitors' favourite and least favourite animals. *Tourism Management Perspectives*, 2016, **20**(1), 70–76. ISSN 2211-9736.

CARR, Neil, COHEN, Scott. The Public Face of Zoos: Images of Entertainment, Education and Conservation. *Anthrozoös*. 2011, **24**(2), 175–189. ISSN 1753-0377.

CATIBOG-SINHA, Corazon. Zoo Tourism: Biodiversity Conservation Through Tourism. *Journal of Ecotourism*. 2008, 7(2–3), 160–178. ISSN 14724049.

CLAYTON, Susan. *Zoos and Aquaria as Informal Learning Environments for Climate Change Communication*. Oxford Research Encyclopedia, Climate Science. [online] Oxford University Press USA, 2016. [cit. 15. 4. 2020] Dostupné z: <https://oxfordre.com/climatescience/view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-394>

ČESKO. Zákon č. 162/2003 Sb. – Zákon o podmínkách provozování zoologických zahrad a o změně některých zákonů /zákon o zoologických zahradách. 2003.

DITTRICH, Lothar (ed.). Die Geschichte der Zoologischen Gärten in Deutschland. In *Zootierhaltung: Grundlagen* (7, völlig überarb.). Verlag Harri Deutsch, 2000. 400 s. ISBN 3-8171-1619-5.

FROST, Warwick. *Zoos and Tourism: Conservation, Education, Entertainment?* Buffalo: Channel View Publications, Aspects of tourism, 2011. 272 s. ISBN 978-1845411633.

FRYNTA, Daniel, Olga ŠIMKOVÁ, Silvie LIŠKOVÁ, Eva LANDOVÁ a David L. ROBERTS. Mammalian collection on Noah's Ark: The Effects of Beauty, Brain and Body Size. *PLoS ONE*. 2013, 8(5). ISSN 1932-6203.

GIPPOLITI, Spartaco. Zoos and conservation in the XXI Century: overlooked meeting points between ecology and social science? *Museologia Scientifica nuova serie*. 2011, 5(1-2), 168–176. ISSN 1123-265X.

GORONZY, Frederic. Die Inszenierung des Paradieses: Eine qualitative Inhaltsanalyse von künstlichen Erlebniswelten. [online] Diplomarbeiten Agentur diplom.de, 2003. [cit. 15. 4. 2020] Dostupné z: <https://www.diplom.de/document/222226>.

HABEL, Angelika, MROCZKOWSKI, Slavomir. Cele i zadania ogrodów zoologicznych = The objectives and tasks of zoos. *Journal of Education, Health and Sport*. 2015, 5(8), 521–528. ISSN 2391-8306.

HALLMAN, Bonnie C., BENBOW, Mary. Canadian Human Landscapes Examples. Naturally cultural: the zoo as cultural landscape. *The Canadian Geographer*. 2006, 50(2), 256–264. ISSN 1541-0064.

HIGGINBOTTOM, Karen. *Wildlife Tourism: Impacts, Management and Planning*. Altona: Common Ground Publishing, 2004. 277 s. ISBN 978-1863355452.

HOSEY, Geoff R., MELFI, Vicky, PANKHURST, Sheila. *Zoo animals: behaviour, management, and welfare*. Oxford: Oxford University Press, 2013, 2nd ed. 643 s. ISBN 9780199693528.

KISLING, Vernon N. *Zoo and aquarium history: ancient animal collections to zoological gardens*. Boca Raton, Fla.: CRC Press, 2001. 440 s. ISBN 084932100X.

KOEBNER, Linda. *Zoo Book: The evolution of Wildlife Conservation Centres*. New York, NY: Tom Doherty Associates, 1994. 192 s. ISBN 978-0312862718.

LÜCK, Michael, GROSS, Sven. *Visitor Experiences at an Urban Wildlife Park: The Case of the Wildpark Christianental in Wernigerode, Germany*. In: Lück, M., Ritalahti, J., Scherer, A. (eds). *International Perspectives on Destination Management and Tourist Experiences*. Bern: Peter Lang, 2016. ISBN 9783631676295.

MANN-LANG, Judy B., BALLANTYNE, Roy, PACKER, Jan. Does more education mean less fun? A comparison of two animal presentations. *International Zoo Yearbook*. 2016, **50**(1), 1–10. ISSN 1748-1090.

MASON, Peter. Zoo as heritage tourism attractions: A neglected area of research? *International Journal of Heritage Studies*. 1999, (5), 193–202. ISSN 1470-3610.

MASON, Peter. Zoo Tourism: The Need for More Research. *Journal of Sustainable Tourism*. 2000, **8**(4), 333–339. ISSN 1747-7646.

MEUSER, Natascha. *Zoo Buildings: Construction and Design Manual*. Berlin: DOM publishers, 2018. 552 s. ISBN 9783869226804.

MILSTEIN, Tema. “Somethin’ Tells Me It's All Happening at the Zoo”: Discourse, Power, and Conservationism. *Environmental Communication*. 2009, **3**(1), 25–48. ISSN 1752-4040.

MIZICKO, Laura, & BELL, Catharine E. *Encyclopedia of the World's Zoos*. Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 2001. 1600 s. ISBN 1579581749.

MORGAN, J. Mark, HODGKINSON, Marlana. The motivation and social orientation of visitors attending a contemporary zoological park. *Environment and Behavior*. 1999, **31**(2), 227–239. ISSN 1552390X.

MOSS, Andrew, ESSON, Maggie. Visitor Interest in Zoo Animals and the Implications for Collection Planning and Zoo Education Programmes. *Zoo Biology*. 2010, **29**(6), 715–731. ISSN 1098-2361.

NEKOLNÝ, Lukáš. Zoo – místo geografického vzdělávání? *Geografické rozhledy*. 2018, **27**(3), 16–19. ISSN 1210-3004.

NEKOLNÝ, Lukáš. Ochrana přírody v interaktivních science centrech. *Ochrana přírody*. 2019, **74**(4), I–III. ISSN 1210-258X.

NEKOLNÝ, Lukáš, FIALOVÁ, Dana. Zoo Tourism: What Actually Is a Zoo? *Czech Journal of Tourism*. 2018, **7**(2), 153–166. ISSN 1805-3580.

PATRICK, Patricia G., TUNNICLIFFE, Sue Dale. *Zoo Talk*. Heidelberg New York London: Springer, 2013. 216 s. ISBN 9789400748620.

RÁDLOVÁ, Silvie, JANOVCOVÁ, Markéta, POLÁK, Jakub, LANDOVÁ, Eva a FRYNTA, Daniel. Emoce vyvolané zvířaty I: krása a estetické preference. *E-psychologie*. 2018. **12**(3), 35–50. ISSN 1802-8853.

RASS-MASSON, Nathy et al. *Evaluation study to support the evaluation of the Zoos Directive (Council Directive 1999/22/EC) Final Report*. [online] Brussels: Milieu, 2017. [cit. 15. 4. 2020] Dostupné z:

https://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/refitzoosdirective/pdf/Final%20Report%20Zoos%20Directive_Full_Milieu_20170816.pdf

READE, Louise S., WARAN, Natalie K. The modern zoo: How do people perceive zoo animals? *Applied Animal Behaviour Science*. 1996, **47**(1), 109–118. ISSN 0168-1591.

ROE, Katie, MCCONNEY, Andrew. Do zoo visitors come to learn? An internationally comparative, mixed-methods study. *Environmental Education Research*. 2015, **21**(6), 865–884. ISSN 1469-5871.

ROSS, Stephen R., GILLESPIE, Katie L. Influences on Visitor Behavior at a Modern Immersive Zoo Exhibit. *Zoo Biology*. 2008, 0, 1–11. ISSN 1098-2361.

RYAN, Chris, SAWARD, Jan. The Zoo as Ecotourism Attraction – Visitor Reactions, Perceptions and Management Implications: The Case of Hamilton Zoo, New Zealand. *Journal of Sustainable Tourism*. 2004, **12**(3), 245–266. ISSN 1747-7646.

RYGLOVÁ, Kateřina, BURIAN, Michal, VAJČNEROVÁ, Ida. *Cestovní ruch – Podnikatelské principy a příležitosti v praxi*. Praha: Grada, 2011. 216 s. ISBN 978-80-247-4039-3.

SHACKLEY, Myra. *Wildlife Tourism*. London: Thomson Learning, 1996. 152 s. ISBN 9780415115391.

SHERIDAN, Anthony. *Europas Zoo unter der Lupe: Sheridans Handbuch der Zoos in Europa*. Münster: Schöling, K. (Verlag), 2016. 477 s. ISBN 9783865231109.

SKIBINS, Jeffrey C., DUNSTAN, Emily, PAHLOW, Katie. Exploring the Influence of Charismatic Characteristics on Flagship Outcomes in Zoo Visitors. *Human Dimensions of Wildlife*. 2017, 1–15. ISSN 1533-158X.

THERKELSEN, Anetta, LOTTRUP, Maria. Being together at the zoo: experiences among families with children. *Leisure Studies*. 2015, **34**(3), 354–371. ISSN 1466-4496.

TURLEY, Sophie K. Conservation and Tourism in the Traditional UK Zoo. *The Journal of Tourism Studies*. 1999, **10**(2), 2–13. ISSN 1035-4662.

TURLEY, Sophie K. Children and the demand for recreational experiences: the case of zoos. *Leisure Studies*. 2001, **20**(1), 1–18. ISSN 1466-4496.

WARD, Paul I., MOSBERGER, Nicole, KISTLER, Claudia a FISCHER, Oliver. The relationship between popularity and body size in zoo animals. *Conservation Biology*. 1998, **12**(6), 1408–1411. ISSN 1523-1739.

WOODS, Barbara. Animals on Display: Principles for interpreting captive wildlife. *The Journal of Tourism Studies*. 1998, **9**(1), 28–39. ISSN 1035-4662.

ZOO PLZEŇ. Kampaně EAZA. [online], 2019. [cit. 15. 4. 2020] Dostupné z: <https://www.zooplzen.cz/podporujeme/kampane-eaza/kampane-eaza.aspx>

MODULÁRNÍ VÝSTAVBA JAKO ZPŮSOB ŘEŠENÍ STAVEB OBČANSKÉ VYBAVENOSTI

MODULAR CONSTRUCTION AS A FORM FOR BUILDING CIVIC AMENITIES

Bc. Petr Slavík

Katedra regionálního rozvoje
Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut - AMBIS
Lindnerova 575/1, Praha 8 - Libeň
e-mail: petr.slavik@mail.ambis.cz

Klíčová slova:

občanská vybavenost, školské stavby, modulární výstavba, klasická (zděná) výstavba, Rychnov u Jablonce nad Nisou

Keywords:

community facilities, school buildings, modular construction (off site building), classical brick construction (in site building), Rychnov u Jablonce nad Nisou

Abstrakt:

Článek se věnuje oblasti občanské vybavenosti, která hraje důležitou roli v rozvoji měst i obcí a jejíž potřeba je stále aktuální téma a je zaměřen na otázku řešení staveb občanské vybavenosti prostřednictvím modulární výstavby, jakožto alternativní formy řešení tradiční klasické zděné výstavby. Článek se věnuje charakteristice a podstatě modulární výstavby a analyzuje její vhodnost pro realizaci občanských staveb. Dále v porovnání s klasickou výstavbou definuje a hodnotí pozitiva a negativa modulární výstavby na konkrétním příkladu stavby mateřské školy ve městě Rychnov u Jablonce nad Nisou.

Abstract:

The purpose of this article is to focus on the field of community facilities, which plays an important role in the development of towns as well as municipalities and the need for which is still topical. The content of the article is concentrated on the solution of community facilities buildings through modular construction as an alternative form of solution for the classic brick construction. The article is focused on characteristics and essence of modular construction and analyzes its suitability for the community buildings realization. Furthermore, in comparison with classical construction, thesis defines and evaluates advantages and disadvantages of modular construction on a certain example of kindergarten building in the town of Rychnov u Jablonce nad Nisou.

Úvod

Potřeba občanské vybavenosti byla, je a bude vždy aktuální téma. Proto je dnes v každé obci či městě určitá úroveň občanské vybavenosti, která je reprezentována stavbami, jejichž účel je dotvářen architekturou a jejím uměleckým slohem. Vlivem tradice a konzervativních důvodů ještě dnes převládá výstavba těchto budov klasickým způsobem, tj. zděním tzv. „mokrou cestou“, jejímž základem jsou železobetonové konstrukce, které jsou pevně a trvale spojeny se

zemí. V průběhu času se ale vyvinuly i alternativní metody výstavby, které dokáží plnit stejný účel jako klasické zděné stavby. Jednou z takových metod je modulární výstavba, která v našich současných podmínkách ještě není moc rozšířena. Modulární výstavba spočívá v přesné strojové výrobě (prefabrikaci) obytných nebo sanitárních jednotek (3D modulů), které už samy o sobě mohou tvořit funkční celek, nebo je možné jednotlivé moduly spolu variabilně kombinovat. Samozřejmě jak klasická, tak modulární výstavba mají své výhody a nevýhody.

Zásadní rozdíly modulární výstavby oproti klasické jsou v tom, že samotné moduly vznikají ve výrobní hale u dodavatele a na staveništi jsou přivezeny už připravené k finálnímu „poskládání“ a pro jejich usazení je na staveništi dle konkrétních podmínek nutno připravit pouze základové pasy nebo patky. Výroba samotných modulů tak může probíhat již v době, kdy se paralelně vyřizují veškeré legislativní a administrativní náležitosti spojené se stavbou. Dalším podstatným rozdílem je mobilita modulárních staveb, jež spočívá v možnosti jejich rozebrání, přemístění a opětovném využití. Samozřejmě se najdou ještě další rozdíly a z nich pramenící pozitiva i negativa. Cílem tohoto článku bude zhodnocení pozitiv a negativ modulární výstavby jako staveb občanské vybavenosti na příkladu vybrané stavby pro školství.

Práce na článku byla založena na kombinaci metod analýzy textů a metodě kvalitativního výzkumu prostřednictvím případové studie vybrané konkrétní stavby. Základním zdrojem dat byly informace a materiály poskytnuté městským úřadem Rychnova u Jablonce nad Nisou a data z vlastního terénního šetření.

1. Modulární výstavba

Základní kompoziční jednotkou modulární výstavby je modul. Krasický (1981) definuje modul jako „smluvenou délkovou jednotku“, která slouží jako podklad pro rozměrovou koordinaci ve výstavbě, tj. typizaci stavebních prvků, o rozměrech podřízených jednotnému měřítku. Tím se umožní jejich prefabrikace přesnou strojovou výrobou a tím i dosažení vyšší produktivity práce. Snahou vytvořit ideální architektonické proporční měřítko sladěním měřítka lidského těla s měřítkem konvenčním (tzv. „zlatým řezem“) se již zabýval Le Corbusier ve svém celoživotním díle „Modulor“, čímž dal vzniknout dnešnímu modulu. (Haas, 1978)

Modul je ve stavebnictví tedy pevně daná rozměrová jednotka, jejíž dodržování nám zaručuje výslednou přesnost, řád a jistotu, že jednotlivé části (moduly) nám spolu vytvoří jeden funkční celek. Takovým základním stavebním modulem může být chápána např. i cihla, jako sériově vyráběná stavební jednotka. V pojetí modulární výstavby tak modul znamená jeden typizovaný kontejner (3D modul), který již sám o sobě může tvořit jeden funkční celek. Modulární architektura pak představuje samotné stavby zhotovené ze standardizovaně vyrobených 3D modulů, což umožňuje zásadní urychlení procesu výstavby při zachování vysokého standardu kvality. (Kout a kol., 2017)

Modulární výstavba, či modulární architektura může být ale pro mnohé ještě dnes pouze abstraktní pojem, pod kterým si nedokáží představit nějaký konkrétní obraz. Obecně je pro modulární výstavbu spíše zažitý pojem „kontejnerová výstavba“, nebo též přirovnání k tzv. „stavebním buňkám“ vyráběným u nás v období socialismu. Ani v jednom případě sice nejde o přesný profilový výraz, ale o pouhé povrchní označení, i když je nutné uznat, že jak přepravní kontejnery, tak stavební buňky jsou s dnešní modulární výstavbou velmi úzce spjaté, jelikož jsou nedílnou součástí její historie. Současná modulární architektura je založena na přesné strojové výrobě (prefabrikaci) 3D modulů (obytných nebo sanitárních jednotek) o

standardizovaných rozměrech ve výrobních halách a možnosti jejich variabilního, kapacitně flexibilního a funkčního uspořádání v prostoru podle účelu a požadavků uživatelů stavby a to buď dočasně, nebo trvale. Toto vše probíhá s velkým důrazem na ekonomickou i environmentální stránku věci.

Otázkám modulární výstavby se v teoretické rovině věnuje relativně málo autorů. O produktech modulární architektury píše např. Schuh, Rudolf a Vogels (2014). Většina autorů pak diskutuje zejména její výhody jako např. Silva a Campos (2019) nebo Kim a Moon (2019), kteří se soustřeďují na environmentální výhody či Dudchenko, Kostina a Myronenko (2019), kteří naopak diskutují výhody ekonomické. Obecně lze konstatovat, že se modulární výstavba těší zájmu spíše v praktické – aplikační rovině, než v rovině teoretické, a proto má smysl ji blíže studovat a o ní šířěji informovat.

2. Vhodnost modulární výstavby

Obecně lze konstatovat, že použití modulární výstavby je vhodné pro stavby, u nichž se uplatní její přednosti, tj. zejména mobilita, flexibilita, variabilita, přesnost, odolnost a stabilita, environmentalita, rychlost výstavby nebo její cenová dostupnost, a to ať již se z časového hlediska jedná o potřebu staveb trvalých, nebo dočasných. Především pak v případech, kde již od začátku záměru existuje reálný předpoklad, že bude nutné stavbu, vzhledem k jejímu účelu, v průběhu času kapacitně upravovat nebo ji přemísťovat dle aktuálních potřeb a podmínek.

Pro účel posuzování vhodnosti modulární výstavby pro jednotlivé typy staveb občanské vybavenosti je nutné si nejprve definovat kritéria.

2.1. Definování kritérií vhodnosti

Atributy modulární výstavby společně s konstrukčními (technickými a architektonickými) limity modulů pak vzhledem k charakteru, účelu a nárokům jednotlivých druhů staveb občanské vybavenosti, můžeme chápat jako kritéria vhodnosti modulární výstavby pro realizaci těchto staveb. Při procesu posuzování chápeme, že jednotlivé atributy i limity mohou mít ve vztahu k posuzovanému typu stavby rozdílnou míru důležitosti i dominance a mohou stát jak samostatně, tak i variabilně spolu s dalšími. V praxi, tj. ve skutečných konkrétních případech (záměrech stavby), je pro posouzení vhodnosti použití modulární výstavby nutné do tohoto vzorce zařadit ještě další důležité kritérium, kterým jsou regulativy stanovené platným územním nebo regulačním plánem pro danou lokalitu (např. památková zóna, atd.) a dané terénní podmínky (např. záplavová oblast, svažítost pozemku, atd.).

Kout a kol. (2017) uvádí, že dominantním tématem odborných diskuzí o současných trendech ve stavebnictví je také „šetrnost“ staveb, neboli tzv. „trvale udržitelná architektura“, kde je nutné chápat šetrnost staveb ve všech svých aspektech, tj. nejen z hlediska technických parametrů budov, např. síla tepelné izolace, apod., ale zejména z hlediska jejich celého životního cyklu, výrobou/výstavbou počínaje, dále přes provozní období, až po jejich zánik a likvidaci. I v tomto ohledu se dá říci, že právě modulární architektura vzhledem ke svým vlastnostem může naplňovat představu trvale udržitelných staveb a nacházet tak stále širší uplatnění, nicméně nesmíme zapomínat, že i modulární architektura má své limity, a to jak technické, tak i architektonické, proto se pro některé stavby nehodí.

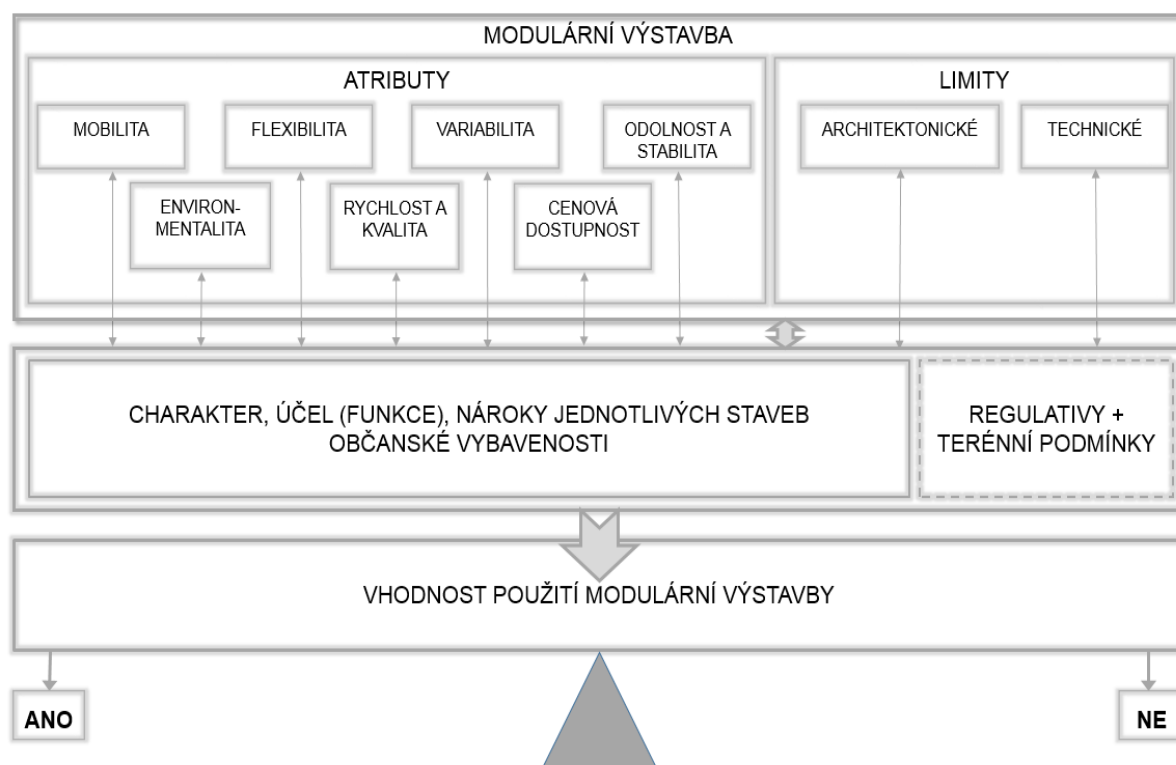
Mezi její technické limity patří zejména standardizované rozměry 3D modulů. Sice je možné moduly vzájemně různě dispozičně kombinovat a propojovat, ale vždy se musíme pohybovat v rámci předem daných rozměrů utvářených součty či násobky obytných či sanitárních modulů. Délka, šířka i výška modulů zde mají svá maxima, která nejsou dána ani tak výrobními jako především přepravními důvody. Z hlediska posuzování vhodnosti pak asi nejdůležitější roli mezi rozměry hraje výška, která se pohybuje do cca 3 400 mm (respektive vnitřní výška do 2 700 mm), což brání např. výstavbě vyšších prostorově otevřených hal a sálů.

Za architektonické limity můžeme v tomto případě považovat v základu standardní industriální vzhled a přesné geometrické tvary modulů. Je sice pravdou, že dnešní technologie již umožňují opatřit i modulární stavby různými druhy fasád tak, že mohou být k nerozeznání od klasické výstavby, ale to má samozřejmě nepříznivý dopad na výši ceny stavby a tím i na její atraktivnost.

Atributy modulární výstavby představují podle Kouta a kol. (2017) a Pemové a kol. (2013) zejména:

- mobilita: snadná rozebíratelnost a přemístitelnost stavby,
- flexibilita: možnost rychlého prostorového přizpůsobení stavby změnám, tj. přidání či odebrání jednotlivých modulů dle potřeby,
- variabilita: možnost různě skládat moduly dle potřeb do funkčních celků,
- odolnost a stabilita: pevný samonosný ocelový rám modulů umožňující snadnou a opakovatelnou manipulaci, stohovatelnost i přepravu,
- environmentalita: recyklovatelnost stavby a její šetrnost vůči životnímu prostředí (není nutná základová deska, při realizaci či rozebírání/likvidaci stavby vzniká minimum odpadů, moduly lze znovu využít někde jinde, apod.),
- rychlost a kvalita: výroba modulů probíhá se strojovou přesností ve výrobních halách zpravidla hned od počátku záměru, tj. paralelně s vyřizováním administrativních a legislativních náležitostí + stavba je hned po realizaci připravena k používání (odpadají fáze vysychání / zrání stavby),
- cenová dostupnost: až o 15 – 30 % nižší pořizovací náklady oproti zděným stavbám.

Z výše uvedených informací můžeme sestavit určité schéma (vzorec), které pak pro účely tohoto článku použijeme jako paradigma posuzování vhodnosti modulární výstavby pro jednotlivé typy staveb občanské vybavenosti. Toto schéma vytvořené autorem je znázorněno v následujícím grafu.

Graf 1: Schéma posuzování vhodnosti modulární výstavby pro stavby občanské vybavenosti

Zdroj: zpracováno autorem

Pro řešení staveb mateřských či základních škol by modulární výstavba měla být vhodnější, než klasická zděná stavba. Pro zjištění, zda tomu tak opravdu je, je zapotřebí podrobněji prozkoumat vybraný skutečný případ, kde bude možné porovnat záměr výstavby modulární a klasickou cestou a na základě zjištěných informací zhodnotit pozitiva a negativa modulární výstavby.

3. Případová studie z Rychnova u Jablonce nad Nisou

Město Rychnov u Jablonce nad Nisou se nachází v Libereckém kraji a spadá do správní oblasti města s rozšířenou působností Jablonce nad Nisou, od něhož je vzdáleno vzdušnou čarou cca. 5 km jihozápadním směrem, od krajského města Liberce je pak vzdáleno cca. 11 km. Analýzou dokumentů poskytnutých městským úřadem Rychnova u Jablonce n. N., bylo zjištěno, že v roce 2008, na základě přírůstku obyvatel, včetně dětí předškolního věku, muselo vedení města řešit otázku navýšení kapacity mateřské školy, aby pro školní rok 2009/2010 pokryla přírůstek dětí předškolního věku a město tak současně splnilo povinnost, jež obcím ukládá Školský zákon. Konkrétně šlo o potřebu navýšení kapacity tehdejší mateřské školy o místo pro 40 dětí, tj. o dvě nová oddělení. Na základě těchto potřeb rozhodlo tehdejší zastupitelstvo města o navýšení potřebné kapacity prostřednictvím stavebně dispoziční změny stávající budovy mateřské školy, konkrétně střešní nástavbou její prostřední přízemní části v provedení klasické zděné výstavby. Proto v únoru 2008 nechalo zpracovat potřebnou projektovou dokumentaci k výstavbě střešní nástavby. (Rychnov u Jablonce nad Nisou, online)

Na základě zjištění na Úřadu města Jablonce nad Nisou bylo na základě zpracování projektové dokumentace na střešní nástavbu MŠ v prosinci 2008 stavením úřadem města zahájeno spojené územní a stavební řízení, ve kterém však jeden z dotčených účastníků vznesl námitky, kde nesouhlasil se zamýšleným rozšířením stávající budovy mateřské školy o nové nadzemní podlaží (respektive o mansardovou nástavbu) z důvodu předpokládaných negativních dopadů výsledné stavby na jeho nemovitost a způsob jejího dosavadního používání (podrobnosti vznesených námitek nejsou pro účely této případové studie důležité, proto se zde neuvádějí). Jelikož se přes veškeré snahy nepodařilo najít uspokojivé řešení vznesených námitek, které by změnilo nesouhlasné stanovisko dotčeného účastníka a vše vedlo jen k časovým průtahům celé anabáze, tak bylo ze strany města od tohoto záměru prozatím upuštěno.

Z důvodu již značné časové ztráty a naléhavé potřeby rychle vyřešit daný problém, přistoupilo tehdejší vedení města k rozhodnutí vystavět nový objekt mateřské školy v rozsahu dvou oddělení o celkové kapacitě 40 dětí na pozemku, který je ve vlastnictví města a sousedí se severozápadní částí pozemku se zahradou stávající mateřské školy, prostřednictvím modulární výstavby. Vedení města tedy nechalo v dubnu 2009 vypracovat novou projektovou dokumentaci, v květnu 2009 bylo stavebním úřadem zahájeno nové územní řízení, v červnu 2009 bylo uděleno rozhodnutí o umístění stavby, v červenci 2009 proběhlo stavební řízení, 10. srpna 2009 bylo uděleno stavební povolení, následně proběhly stavební úpravy na staveništi (úprava terénu, výstavba opěrné zdi, přivedení inženýrských sítí a výstavba základových pasů pro moduly), paralelně s tím probíhala výroba modulů u dodavatele fy. KOMA MODULAR s.r.o. ve Vizovicích a vzápětí byla realizována výstavba pavilonu s dvěma novými odděleními mateřské školy celkem z 12 modulů, 23. září 2009 byl vydán kolaudační souhlas a objekt byl uveden do provozu.

V obou případech jde o projekty plně respektující platný územní plán Města Rychnova u Jablonce nad Nisou a místo jejich realizace se nenachází v žádné zvláště chráněné lokalitě (památkové zóně, chráněném území dle zákona č. 114/1992 S. o ochraně přírody a krajiny, apod.). Níže následuje podrobnější rozbor obou záměrů.

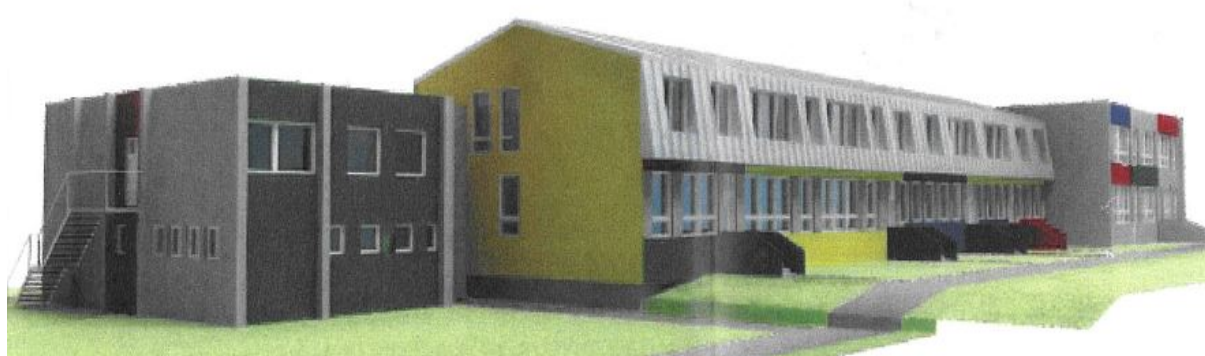
3.1. Záměr nástavby mateřské školy klasickou výstavbou

Požadované rozšíření kapacity mateřské školy bude provedeno střešní nástavbou v podobě mansardové střechy nad střední přízemní částí stávajícího objektu MŠ, jehož půdorys je složený ze tří zděných částí. Pravá krajní část stávajícího objektu má dvě podlaží a je tvořena dvěma odděleními pro děti, prostřední část je jednopodlažní (přízemní) rozdělená na jedno oddělení pro děti a hospodářskou část, levá krajní část je atypická, má dvě podlaží a nachází se zde jedno oddělení pro děti se zázeminím. Všechny tři části objektu jsou zakončeny rovnou střechou s asfaltovou lepenkovou krytinou. Objekt se nachází v klidné okrajové části města v poměrně rovinném terénu, který se v západní části pozemku svažuje směrem na jihozápad.

Střešní nástavbou zde vzniknou dvě nová samostatná oddělení, každé pro 20 dětí. Zastřešení nástavby v rozsahu půdorysu celé střední části objektu bude provedeno mansardovou střechou s vrchním sklonem 15° a bočním sklonem 80° a krytinou z profilových velkoplošných pásů z eloxovaného hliníku. Konstrukce krovu mansardové střechy bude tvořena sedlovými dřevěnými vazníky doplněných zavětrováním a s dvojítm laťováním pod krytinou. (daniel&folc, 2008)

Obvodové zdivo střešní nástavby je navrženo z pórobetonových tvárnic o tloušťce 375 mm (vyztužené ocelovými sloupky navazující na sloupky 1. podlaží) a bude zakončeno železobetonovým věncem. Vnitřní nenosné příčky budou zhotoveny ze sádkartonových desek na kovových roštích se zvukovou izolací. Pro WC a umývárny budou použity voděodolné sádkartonové desky obložené keramickým obkladem a sanitární technika adekvátních rozměrů. Fasáda zůstane zachována, tj. zateplovací kontaktní systém s natahovanou škrábanou omítkou v barevném provedení. Rozvody inženýrských sítí nástavby budou napojeny na stávající objekt. Společný vstup do obou oddělení střešní nástavby bude zajištěn prostřednictvím nového vnějšího dvouramenného schodiště a spojující lávky, obojí uzavřené proti povětrnostním vlivům. (daniel&folc, 2008)

Obrázek 1: Střešní nástavba MŠ v Rychnově u Jablonce n. N. – zákres – čelní pohled

Zdroj: daniel&folc, 2008

Parametry stavby, lhůta a cena výstavby

Předpokládaná lhůta pro provedení stavby:	2 roky
Zastavěná plocha střešní nástavby MŠ:	509,35 m ²
Obestavěný prostor střešní nástavby MŠ:	2 240 m ³
Výška hřebene od úrovně I. nadzemního podlaží:	8,20 m
Kapacita a počet nových oddělení MŠ:	40 dětí / 2 oddělení
Předpokládané rozpočtové náklady stavby v Kč:	11 675 000,- (daniel&folc, 2008)
Projekt by měl být financován pouze z rozpočtu města bez čerpání dotací či jiných subvencí.	

3.2. Realizace mateřské školy modulární výstavbou

Projekt navrhuje nový jednopodlažní objekt mateřské školy se dvěma odděleními, který bude umístěn na pozemku severozápadně od stávajícího objektu mateřské školy, který sousedí s pozemky, jenž jsou ve vlastnictví města nebo Pozemkového fondu České republiky. Objekt (pavilon) na půdorysu protáhlého obdélníku bude mít dvě symetrická křídla, každé pro jedno oddělení a v čelní stěně orientované na jih vystupující rizalit, kde bude umístěn společný vstup. Pavilon bude sestaven z 11 prefabrikovaných modulů (kontejnerů) o rozměrech 3,0 x 7,5 m a jednoho modulu o rozměrech 3,0 x 9,0 m tvořící zmíněný rizalit, vše z produktové řady „Standard Line“ od výrobce KOMA MODULAR s.r.o. Všechny použité moduly mají ocelovou nosnou konstrukci a sendvičově uspořádané stěny, podlahu i strop s minerální tepelnou izolací a vnitřním povrchem z laminované dřevotřísky. Vnější plášť (fasáda) bude zhotoven z tvarovaných ocelových plechů se svislou vlnou doplněnou atikou opatřenou odolným nátěrem ve třech barevných odstínech k odlišení dvou oddělení a vstupního rizalitu. Okna budou plastová zasklená izolačním dvojsklem opatřena bezpečnostním otevíráním. Celý objekt bude

z důvodu možného vyššího zatížení sněhem zastřešen ocelovou střešní konstrukcí. (Novotný, 2009)

Pro usazení objektu bude upravena rovná plocha, zapuštěná do mírně svažitého terénu, která bude na severní a východní straně ohraničena opěrnou stěnou z betonových tvárnic, vylitých betonem s ocelovou výztuží, kopírující výšku okolního terénu. Moduly budou usazeny na základové betonové pasy a patky a lícový sokl nad terénem bude zhotoven ze štípané betonové tvarovky. (Novotný, 2009)

Obrázek 2: *Pavilon MŠ Rychnov u Jablonce n. N. – modulární výstavba*

Zdroj: foto autor, 2018

Objekt bude napojen na přípojky inženýrských sítí k objektu stávající mateřské školy, všechny vnitřní rozvody budou již součástí dodaných modulů. Přístupový chodník k pavilonu bude zhotoven z betonové zámkové dlažby s protiskluzovou úpravou a napojen na obslužnou komunikaci objektu stávající MŠ.

Parametry stavby, lhůta a cena výstavby

Předpokládaná lhůta pro provedení stavby:	44 dní
Zastavěná plocha jednopodlažního pavilonu MŠ:	275 m ²
Obestavěný prostor jednopodlažního pavilonu MŠ:	900 m ³
Výška objektu:	3,00 m
Kapacita a počet nových oddělení MŠ:	40 dětí / 2 oddělení
Předpokládané rozpočtové náklady stavby v Kč:	5 000 000,- (Novotný, 2009)
Projekt by měl být financován pouze z rozpočtu města bez čerpání dotací či jiných subvencí.	

4. Zhodnocení pozitiv a negativ modulární výstavby

Jak již bylo výše uvedeno, je cílem článku zhodnocení pozitiv a negativ modulární výstavby na konkrétním případě stavby pro školství v porovnání s klasickou zděnou výstavbou. Pro porovnání případů a následné zhodnocení pozitiv a negativ modulární výstavby budou použita data z výše uvedené případové studie.

V oblasti metod vyhodnocování kvalitativního výzkumu Hendl (1997) uvádí, že kvalitativní analýza musí být podložena určitou představou, tj. jejím cílem, který může být zase podložený nějakou teorií (tvrzením). Dále uvádí, že u provádění kvalitativní analýzy či studie se mimo

jiné doporučuje rozdělení hlavních faktorů (informací) do několika kategorií, které mají jasnější a robustnější význam a současně sledovat a porovnávat jednotlivé rozdíly případů. Při porovnávání případů u studie se každý případ nejprve analyzuje zvlášť, pak následuje jejich srovnání, kdy se v jednotlivých případech výzkumník snaží globálně vidět procesy a produkty (rozdíly) a porozumět, jak jsou určeny místními kontextuálními podmínkami. (Hendl, 2005)

Na tomto základě může v daném případě jako podpůrná teorie sloužit tvrzení Pemové a kol. (2013), že *modulární výstavba je rychlejší, kvalitnější a cenově výhodnější než klasická zděná výstavba*. Vyšší rychlost výstavby je zde dána tím, že převážná většina (uvádí až 90 %) všech činností se odehrává ve výrobní hale, prakticky již v souběhu s vyřizováním administrativních a legislativních náležitostí spojených se stavbou, a také možností okamžitého užívání stavby, aniž by bylo třeba ji nechat vyschnout (vyzrát). Patří sem i fakt, že pro modulární stavby není třeba pořizovat základovou desku, ale postačí jen základové pasy nebo patky. Vyšší míra kvality je dána tím, že výroba probíhá strojově za stálých klimatických podmínek a za dodržení standardizovaných kontrolních procesů (podobně jako např. při montáži automobilů). Finanční výhoda pak spočívá jednak ve vlastní metodě výstavby (díky prefabrikaci je výhodnější o 15 – 30 %) a dále v nižších nákladech na základy stavby. Pemová a kol. (2013) dále řadí mezi výhody modulární výstavby možnost jednotlivé moduly ze stavby odebírat či přidávat dle aktuální potřeby (tj. kapacitní flexibilitu stavby), nebo možnost stavbu dokonce přesouvat tam, kde jí je třeba (tj. mobilitu stavby). Kout a kol. (2017) doplňuje výhody modulární výstavby ještě o odolnost a stabilitu, umožňující snadnou manipulaci, přepravu a stohovatelnost modulů. Dále o environmentalitu, danou především recyklovatelností stavby a její šetrností k životnímu prostředí, a také o variabilitu, tj. možnosti jednoduše skládat moduly do různých funkčních celků.

Tyto definované výhody je třeba při posuzování případů brát v potaz spolu s nároky kladenými na vybrané stavby, které jsou z jedné části dané legislativou (normy, vyhlášky, atd.), tj. musí být splněny za všech okolností a jsou neměnné, z druhé části pak aktuální potřebou, okolními podmínkami, záměrem a možnostmi města, které jsou do jisté míry proměnné. Tyto nároky bychom mohli pro účely posuzování daných případů stručně shrnout takto:

a) u původního záměru - klasická výstavba - začátek únor 2008:

- navýšení kapacity mateřské školy o 40 dětí (dvě nová oddělení),
- prostřednictvím střešní nástavby přízemní části stávajícího objektu MŠ,
- klasickou zděnou výstavbou,
- pro školní rok 2009 / 2010, dle projektové dokumentace plánované dokončení stavby v průběhu 2 let,
- bez zvláštních nároků na provoz, např. bezbariérovost, apod. (Slavík, 2019)

b) u realizovaného záměru - modulární výstavba – začátek duben 2009:

- navýšení kapacity mateřské školy o 40 dětí (dvě nová oddělení),
- výstavba nového pavilonu funkčně přidruženého ke stávajícímu objektu MŠ,
- modulární výstavbou,
- pro školní rok 2009 / 2010, tj. na kompletní realizaci včetně všech řízení zbývalo cca. 5 měsíců,
- bez zvláštních nároků na provoz, např. bezbariérovost, apod. (Slavík, 2019)

4.1. Pozitiva modulární výstavby

Dále jsou uvedena pozitiva, jimiž modulární výstavba disponuje, a zároveň v daném případě došlo k jejich skutečnému (aktivnímu) využití:

- jednodušší konstrukční řešení stavby se zajištěnou kvalitou zpracování. Jednotlivé moduly byly sestaveny z ocelového nosného rámu a sendvičově uspořádaných stěn ve výrobní hale u jednoho dodavatele, vše provedené standardizovanými procesy za stabilních podmínek s deklarovanou úrovní kvality zpracování, tj. bez působení nežádoucích vlivů, které mohou ovlivnit výslednou kvalitu stavby. Jedná se o vlivy, které se u klasické výstavby nedají vyloučit, nebo jsou pro ni přímo typické, jako např. nepřízeň počasí v průběhu stavby, vícero různých dodavatelů (specializovaných řemeslných firem: zedníci, tesaři, pokrývači, topenáři, instalatéři, elektrikáři,...) s různou úrovní kvality, jednotlivé fáze zrání (vysychání) stavby, apod.;
- komplexnost výroby (výstavby). Firma KOMA MODULAR s.r.o. zde působila jako univerzální dodavatel a garant kvality celé stavby, čímž zde také odpadla rizika časových průtahů, či finančních vícenákladů. Samotné moduly již z výroby obsahovaly veškeré rozvody, instalace, izolace, dveřní i okenní ostění, sanitární i technické vybavení a byly v podstatě jako kompletní hotové výrobky dodány firmou přímo na staveniště. Po usazení a propojení modulů proběhlo jen napojení stavby na přípojky inženýrských sítí a finální úprava interiérových povrchů (výmalba a pokládka linolea a koberců) a instalace nábytku. Ihned poté byla stavba připravena k používání;
- usazení modulů pouze na betonové pasy a patky. Nebylo nutné zřizovat základovou desku, což s sebou nese jak finanční a časovou úsporu, tak do jisté míry i nižší dopad na životní prostředí;
- rychlost výstavby zde patřila mezi zásadní pozitivní rozdíly oproti klasické výstavbě. Moduly se začaly vyrábět již souběžně s vyřizováním ostatních náležitostí, čímž se celý proces stavby zásadně urychlil, dále pak samotná výstavba (vzájemné poskládání modulů) byla velmi rychlá a vzhledem ke komplexní technologii výroby modulů bylo možné stavbu po jejím sestavení okamžitě používat. V daném případě z důvodu časové ztráty vlivem komplikací u předchozího záměru zůstalo po udělení stavebního povolení na realizaci přibližně 44 dní, během nichž se podařilo stavbu zrealizovat včetně kolaudace;
- cena stavby. V daném případě byla cena modulární stavby v přepočtu na m² v porovnání s cenou klasické výstavby o cca. 20,5 % nižší, tj. potvrdil se předpoklad úspory nákladů v rozmezí 15 – 30 % oproti klasické výstavbě;
- nižší zatížení životního prostředí i okolí stavby. Z důvodu použité technologie výstavby vzniklo ze stavební činnosti jen velmi malé množství odpadu a také nižší a pouze krátkodobé zatížení okolí prašností a hlukem. Pouze vznikla potřeba odvezení většího množství nekontaminované zeminy, která se v tomto případě v zásadě nedala považovat za odpad. (Slavík, 2019)

Níže je uveden výčet pasivních (potenciálních) pozitiv dané stavby, která sice nebyla dosud využita, ale lze je považovat za určitou „přidanou hodnotu“ stavby:

- bezbariérovost objektu. Přestože na stavbu nebyl vznesen požadavek bezbariérového přístupu, tak jím je objekt z důvodu standardizovaného technického provedení modulů vybaven;
- kapacitní flexibilita. V případě potřeby je možné stávající objekt (pavilon) jednoduše a rychle rozšířit přidáním odpovídajícího počtu modulů;
- mobilita stavby. V případě, že by objekt již nebylo třeba dále využívat jako mateřskou školu, je možné moduly přemístit a využít pro jiné účely nebo je odprodat. (Slavík, 2019)

4.2. Negativa modulární výstavby

V daném případě lze za negativa (negativně vnímatelné rozdíly) považovat:

- nutnost zastřešení objektu zesílenou ocelovou konstrukcí z důvodu nedostatečné standardní odolnosti stropní části modulů vůči možnému vyššímu zatížení sněhem, což samozřejmě mělo dopad na výši ceny stavby;
- nutnost použití autojeřábu pro usazení modulů Ve srovnání s klasickou výstavbou je potřeba jeřábu pro modulární výstavbu základní premisou neboli zásadním faktorem ovlivňující realizovatelnost stavby, tj. jinými slovy pokud by staveniště nebylo přístupné nebo znemožňovalo použití jeřábu či jiné alternativní těžké techniky pro manipulaci s moduly, tak není možné stavbu realizovat modulární výstavbou;
- industriální vzhled stavby. Z architektonického hlediska nepůsobí daná stavba mateřské školy nikterak honosně, nutno však dodat, že tento aspekt není zásadní pro účel a funkci stavby a ani z urbanistického hlediska neplní stavba roli dominanty;
- nižší prostorový komfort pro děti i učitelky v porovnání s projektem klasické zděné stavby, kde byla užitná plocha téměř dvojnásobná a dispozičně umožňovala oddělit hernu od ložnice. Nový pavilon sice dle legislativy splňuje předepsaný prostor 4 m^2 / dítě, ale jelikož část plochy herny musí současně sloužit jako ložnice, tak je organizace činností běžného dne v mateřské škole o něco složitější / náročnější z důvodu každodenní manipulace s lehátky;
- náročnější přeprava modulů než klasického stavebního materiálu. Rozměry modulů i způsob jejich přepravy od výrobce až na staveniště bylo nutno zohlednit již při projektování stavby, v tomto případě šlo celkem o 12 kusů. V daném případě byly do Rychnova u Jablonce nad Nisou moduly přepraveny z Vizovic u Zlína, kde sídlí a má výrobu firma KOMA MODULAR s.r.o., tj. moduly bylo nutné přepravit po trase dlouhé přes 400 km, což obnáší vyšší logistickou i cenovou náročnost než u klasického stavebního materiálu, který by byl třeba pro stavbu střešní nástavby MŠ. (Slavík, 2019)

Závěr

Na základě informací získaných z odborné literatury, z volně dostupných zdrojů i vlastního šetření, bylo autorem sestaveno schéma (paradigma) posuzování vhodnosti modulární výstavby pro realizaci jednotlivých typů občanských staveb, kde atributy a limity modulární výstavby stojí na straně jedné a nároky a požadavky na stavby občanské vybavenosti pramenící z jejich funkce a účelu na straně druhé. Při samotném procesu posuzování vhodnosti užití modulární zástavby je nutno brát v potaz, že jednotlivé atributy i limity modulární výstavby mohou mít ve vztahu k posuzovanému typu občanské stavby různou míru důležitosti i dominance a mohou stát jak samostatně, tak i variabilně spolu s dalšími kritérii. Nutno dodat, že v praxi je pro posouzení reálného záměru stavby občanské vybavenosti potřeba toto schéma rozšířit ještě o další důležitá kritéria, kterými jsou regulativy stanovené platným územním nebo regulačním plánem pro danou lokalitu a dané terénní podmínky.

Na základě porovnání byla v daném případě definována jednotlivá negativa a pozitiva, která byla dále rozdělena do dvou kategorií, na „aktivní“, tj. v daném případě skutečně využitá a na „pasivní“, tj. potenciální dosud nevyužitá pozitiva.

Na základě výše uvedeného poznání můžeme konstatovat, že modulární výstavba může pro obce/města skutečně sloužit jako nástroj (forma) řešení staveb občanské vybavenosti, jelikož v porovnání s klasickou zděnou výstavbou snáze naplňuje pravidlo „3E“, tj. aby veřejné prostředky na pořízení stavby byly vynaloženy efektivně, účelně a hospodárně. Navíc v případech, kdy je nezbytné řešit potřebu některé z občanských staveb okamžitě a dočasně, by namísto trvalého pořízení stavby, mohlo vedení města/obce zvážit jen pronájem modulární stavby na potřebnou dobu, jak dnes již nabízí někteří dodavatelé modulárních staveb.

Při troše zamyšlení je v oblasti regionálního rozvoje možné o modulární výstavbě uvažovat i v souvislostech s řešením vyšších cílů, jakým je např. výrazné snížení škod na kritické infrastrukturu včetně zdravotnických služeb a vzdělávacích zařízení zvyšováním jejich resilience, který pramení ze Sendajského rámce pro omezování důsledků katastrof 2015 – 2030. Kde by modulární stavby občanské vybavenosti díky svým vlastnostem jako je snadná rozebiratelnost a mobilita a za využití systémů včasného varování (např. před povodňovou vlnou) mohly být včas rozebrány a odvezeny (evakuovány) do bezpečí mimo oblast ohroženou katastrofou a následně zase vráceny zpět. Taktéž by se dala modulární výstavba využívat v konceptech „SMART CITY“ při efektivním plánování měst a veřejné infrastruktury.

Použité zdroje:

DANIEL & FOLC, ARCHITECTURE | DESIGN | ART, 2008. *Střešní nástavba II. oddělení MŠ včetně venkovního schodiště*, Projektová dokumentace. Jablonec nad Nisou. Archiv městského úřadu Rychnova u Jablonce nad Nisou.

DUDCHENKO, M.YU., KOSTINA, E. K. a MYRONENKO, O. V. The development of modular architecture as an alternative to expensive housing in *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 2019. Vol. 698, No. 3, 18 from International Scientific Conference on Construction and Architecture: Theory and Practice for the Innovation Development 2019, CATPID 2019; Kislovodsk 1. - 5. 10. 2019. ISSN: 17578981, DOI: 10.1088/1757-899X/698/3/033005.

HAAS, Felix. *Architektura 20. století*, 1978. Praha: SPN. 645 s. Učebnice pro vysoké školy.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, 2005. Praha: Portál. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HENDL, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*, 1997. Praha: Karolinum. 243 s. ISBN 80-7184-549-3.

ING. OTAKAR NOVOTNÝ – STAVEBNÍ PROJEKCE. *Mateřská škola Rychnov u Jablonce nad Nisou: Dostavba dvou oddělení*, Projektová dokumentace 2009. Jablonec nad Nisou. Archiv městského úřadu Rychnova u Jablonce nad Nisou.

KIM, Samyeon a Seung Ki MOON. Eco-modular product architecture identification and assessment for product recovery in *Journal of Intelligent Manufacturing*. 2019. Vol. 30, No. 1, pp. 383-403. eISSN: 1572-8145, DOI: 10.1007/s10845-016-1253-7.

KOUT, Jiří a kol. *I KOMA Module: historie vzniku a současné tendence modulární architektury*, 2017. 2. vyd. Praha: ČVUT, 134 s. ISBN 978-80-01-06185-5.

KRASICKÝ, Antonín. *Přehled typologie obytných a občanských staveb*, 1981. 3. vyd. Praha: SNTL - Nakladatelství technické literatury, 238 s.

PEMOVÁ, Terezie a kol. *Soukromá a firemní školka od A do Z: jak založit a provozovat soukromé nebo firemní zařízení předškolní výchovy*. 2013 Praha: Grada Publishing. 167 s. ISBN 978-80-247-4699-9.

RYCHNOV U JABLONCE NAD NISOU, oficiální webové stránky města. [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupné z: <http://www.rychnovjbc.cz/>.

SCHUH, G., RUDOLF, S. A VOGELS, T. Development of modular product architectures in Schmitt, R. (ed.) *2nd ICRM 2014 International Conference on Ramp-up Management*. Vol. 20, pp. 120-125, Amsterdam: Elsevier Science BV 2014, ISSN: 2212-8271, DOI: 10.1016/j.procir.2014.05.042.

SILVA, R.R.S.C. A CAMPOS, I.D.D. Advantages of modularity applied in architecture in *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 2019. Vol. 603, No. 3, fro 4th World Multidisciplinary Civil Engineering-Architecture-Urban Planning Symposium, WMCAUS 2019; Prague 17.-19.6.2019. ISSN: 17578981, DOI: 10.1088/1757-899X/603/3/032019.

SLAVÍK, Petr. *Modulární výstavba jako nástroj řešení staveb občanské vybavenosti*. [Bakalářská práce]. Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS 2019.

PSYCHOTERAPEUTICKÁ NAUČNÁ STEZKA

PSYCHOTHERAPEUTIC EDUCATIONAL TRAIL

Mgr. Jan Vachuda Ph.D.

Brno

e-mail:jan.vachuda@email.cz

Klíčová slova:

humánní geografie, psychoterapie, naučná stezka, terapeutická geografie, psychogeografie

Keywords:

human geography, psychotherapy, educative trail, therapeutic geography, psychogeography

Abstrakt:

Cílem článku je popsat proces teoretických základů tvorby bezpanelové psychoterapeutické naučné stezky. Článek vychází z humanistické geografie je inspirován fenomenologií a terapeutickou geografii a předkládá informace k tvorbě stezek, shrnuje nutnost překonat u naučných stezek nadvládu fyzického prostoru a vzdělávat i o psychických aspektech, které tvoří místa. Stezka podporuje uvědomění o psychických faktorech, autor představuje cíle panelů a přikládá i obecné zpracování 11 panelů stezky.

Abstract:

Main goal of the paper is analyse the theoretical base of creation of psychotherapeutic education trail. The article is based on humanistic geography, inspired by phenomenology and therapeutic geography and provides information on the creation of trails, summarizes the need to overcome the dominance of physical space in educational trails, but also to educate on the psychological aspects that create places. The trail promotes awareness of psychological factors, the author presents the objectives of the panels and attaches inspirations for processing of 11 panels of the trail.

40

Úvod

Cílem článku je popsat proces tvorby psychoterapeutické bezpanelové naučné stezky. Článek obsahuje informace k tvorbě stezek, které by do budoucna mohly být zpracovány i s jinou tematikou (nejen s obvyklou tematikou životního prostředí, ale i s tematikou humánní geografie, sociálních věd, filozofie apod.). V rámci článku je řešena pouze obecná metodologická rovina tvorby stezky, není řešeno vytváření této stezky v konkrétní lokalitě (proto je vypuštěna řada výzev, které je nutné zakomponovat v konkrétním umístění stezky). Text je zaměřen zejména na psychický (antropocentrický) rozměr tvorby stezky, protože ten je v případě naučných stezek velmi podceňen.

Zájem o humanisticky orientovanou geografii se rozvíjí. Souvisí i s pronikáním psychologie a psychoterapie do geografie, s rozvojem postmoderního důrazu na heterogenitu jevů, unikátnost, situovanost, angažovanost a jedinečnost každého okamžiku. Postmoderní myšlení problematizuje autoritu vědy. Pevné soubory reprezentací skupin vědců a jejich kritérií objektivit se rozpadají a vědecké ulpívání na textu přináší mnohé těžké chvíle recenzentů. V dobách "attention economy" může být text i překážkou vědeckého poznání. Kdokoli, nemůže

říkat cokoli, kdykoli a jakkoli a o čemkoli - tak se popisuje diskurs - i řád vědy a moci vědění (Matonoha, 2003). To vše jsou mříže racionalizace, textu, moci a kolektivních sugescí. Každý kdo čte text, se musí ptát, jak vznikají vědecké texty? Jaké psychické charakteristiky jsou důležité? Roboti na tvorbu článků jsou dnes u recenzentů snad úspěšnější než lidé? Robot přesně pracuje s textem k určitému účelu. Vědec, i když je velmi reflexivní, vždy musí udržovat sdílené vědecké normy. Vědec je spojen se vším, nejen se svým počítačem, oblečením a rodinou (např. Latour, 2005) a i v postmoderně často platí: Kdybych mlčel, zůstal bych filozofem.

Je celá řada moderních pojmů, jejichž pochopení pomáhá v orientaci ve světě: reflexivita, sledování představ spojených s tvorbou textů, metody tvorby textů, motivy vědce, produkce role "vědec" a další z oborů jako populární psychologie, hermeneutika, fenomenologie, humanistická geografie, kritická teorie a další. Uvědomění těchto pojmů, popularizace, poznání psychologických faktorů myšlení a chování s propojením s učební metodou venkovní naučné stezky podle našeho názoru zlepšuje vzdělání, vědu i svět. Psychoterapeutická stezka je jedním z aplikovaných výstupů tohoto uvažování.

1. Teoretické koncepty

Postupně uvedeme několik myšlenkových proudů, které s problematikou naučné stezky souvisí: teorie tvorby naučných stezek, psychologie a psychoterapie a humanistické geografie (psychogeografie, terapeutická geografie, fenomenologická geografie a regionalistika).

1.1 Interpretační plánování

Naučná stezka patří k nástrojům popularizace vědy. Rozlišujeme za prvé poznání odborné a za druhé aplikované, vedoucí k činnosti a jednání i výuce. Obě roviny jsou prolnuty, provázány a musí spolupracovat. Naučné stezky jsou již mnoho let používány zejména pro zvyšování povědomí o životním prostředí, ochraně přírody a mají zejména informační, pedagogické a propagační funkce (Nevřelová a Ružicková, 2019). Teorii tvorby stezek, která souvisí s metodami učení i hodnocením kvality a efektivity stezek se zabývá tzv. interpretační plánování naučných stezek (viz. Medek, Činčera a kol. 2016a, Ham 2013, Tilden 2007). Medek, Činčera a kol. (2016a) tvrdí, že definice interpretace existuje víc, ale její cíl je stále stejný - sdělit něco podstatného o našem přírodním či kulturní dědictví tak, aby to návštěvník, čtenář či posluchač přijal, přemýšlel o tom a začal jednat. Existuje řada metod pro tvorbu stezek, ze kterých Medek, Činčera a kol. (2016a) upozorňují například na metodu TORE:

Čtyři pravidla TORE (použitelné například pro tvorbu stezky) (Tilden, 2007):

- T – Theme – téma (jedna jasná věc, výběr, definice, strukturace), hlavní myšlenka programu.
- O – Organized – organizované – snadno pochopitelné, protože kapacita paměti je malá, návštěvník je schopen pochopit max. 3-5 tzv. smysluplných jednotek, je nutné vytvořit tuto jednotku, která se vztáhne k informacím uloženým v dlouhodobé paměti)
- R – Relevant – relevantní, musí nastolit osobní vztah k návštěvníku
- E – Enjoyable – příjemné

Psychoterapeutickou naučnou stezku podle našich zdrojů u nás ještě nikdo nenavrhoval, proto může být téma velmi perspektivní. V popularizaci psychologie (Doležal, 2013) doporučuje udržení odbornosti při psaní populárních textů, nedopouštět se přílišného zjednodušování a vyjadřovat se pouze ve smyslu, že se jedná o jeden z pohledů na věc, propojit téma se životem čtenáře. Pro čtenáře má představovat popularizační text formu pomoci a úlevy.

Návrh naučných stezek podle interpretačního plánování z důvodu pochopitelnosti a zapamatovatelnosti problematiku velmi zjednodušuje (např. doporučuje jen 50 slov na panel) (Medek a kol. 2016a). Z kritického pohledu lze tyto přístupy hodnotit například v míře zjednodušení, proto je nutné najít rozumnou míru mezi velikostí zjednodušení, délkou textů, mírou zapamatovatelnosti a zejména schopnosti přejít od informace k znalosti, a dále k nácviku a uvědomělé činnosti. Obecně v popularizaci vědy (i pedagogice o vědě) existuje více názorů, jak postupovat, proto jsme přesvědčeni, že stezky by měly zpracovávat velmi různorodé týmy, které mohou přispět různými pohledy. Přílišné sektorové vidění jednotlivých vědních oborů se nehodí ke zkoumání provázaných systémů. Zde vidíme možnost prosazení syntetického přístupu geografů, kteří ve spolupráci s dalšími sektorovými odborníky (a nejlépe polyhistory či umělci a různě zaměřenými lidmi) mohou vytvářet „syntetickou“ stezku.

1.2 Psychoterapie

U naučných stezek převládá nadvláda přístupu prostoru (space) v souvislosti s ochranou a environmentálními tématy. Psychoterapeutická témata jsou většinou vázána na interaktivou klienta a terapeuta a relativně málo psychologů se vyzná v humanistické geografii, která psychologicko-geografická témata odhaluje už minimálně půl století. V psychologii byl řešen dávno nedostatek modelu vnější-vnitřní, který vychází z Descartova *res extensa* (prostor fyzikálních jevů) a *res cogitans* (duševní stavy, které nemají prostorové dimenze). E. Mach a další (v Knobloch a Knoblochová, 1999, 63) rozlišují fenomenální prostor a fyzický prostor. Když zavřeme oči a představíme si stůl a zeptáme se, kde je – většinou ukážeme na svoji hlavu (ukážeme na fyzický prostor, jehož koncept nám byl vštípen) ale také můžeme ukázat před sebe na místo, kde si ho představíme – a to je fenomenální prostor. I když například hledáte cestu vlastním domem po tmě – váš fenomenální prostor (představ) spolupracuje se skutečným ověřováním fyzikálního prostoru. Knobloch a Knoblochová (1999, 70), také mluví o identitě v prostoru a pojmu tělového schématu (který vychází ze sira H. Heada, a Schildera, 1950), které je založen na počítčích z tělesného povrchu a z vnitřních receptorů, k nimž se připojují mentální obrazy a reprezentace. Poruchy tělového schématu se objevují při horečkách („hlava roste“), ve snech (jedinec se může podílet na počítčích dvou osob, jako pozorovatel i účastník), při intoxikacích, hyperventilaci apod. Tělesné schéma je také měněno skupinovým schématem či sociálním statutem a hraje roli na prožitek místa.

Fuchs (2007) mluví o prostorových a sociálních vztazích žitého prostoru jedince a upozorňuje na psychiatricko-geografické pojmy jako „horizont možností“ v žitém prostoru a „slepé skvrny“ a „ohýbání“ prostoru jedince. Popisuje psychoterapeutické možnosti zvětšení horizontu prostorových možností v žitém prostoru.

1.3 Humánní geografie

Lefebvre (1991 in Osman, 2014) uvádí například prostor fyzický (physical), mentální (mental) a sociální (social) a další trialectiky. Mluví o dialektice: *le perçu* (vnímaný), *le conçu* (představovaný), *le vécu* (žitý)): 1. porozumění prostoru v jeho konkrétní, materiální, fyzické formě, 2. reprezentace prostoru (mentální, koncipovaný, abstraktní prostor – plány a koncepty) a 3. prostor žitý, zkušenostní, zakoušený prostor těmi, který v něm žijí (Lefebvre, 1991 in Osman, 2014, 44). Rozvinutí konceptu můžeme nalézt např. u Soji (1996), který uvažuje o prvoprostoru (firstplace) - "reálný" prostor přírodních jevů, secondplace je imaginativní (myšlenkový a poznávací), sociálně produkováný prostor (prostorovost) a ve thirdplace "se vše slévá dohromady – subjektivita a objektivita, abstraktní a konkrétní, reálné a imaginativní, poznatelné a nepředstavitelné, opakované a rozdílné, struktura a jednání, mysl a tělo, vědomé

a nevědomé, disciplinární a transdisciplinární, každodenní život a nekončící historie." (Soja, 2009, 57 in Hynek, Vávra, 2011, 53)

Soja obecně zdůrazňoval důležitost prostorové (ne)spravedlnosti ve městě a (metody) či hnutí, která se snaží měnit tuto prostorovou nespravedlnost. Z českých autorů ve strukturách myšlení o prostoru vyniká Hynek, například se čtyřmi prostorovostmi krajiny (Hynek, Vávra, 2011).

V práci o psychoanalytické geografii Kingsbury (2009, 492) píše, že Lefebvovo pojetí (bez překladu): 'lived space', 'conceived space' and 'perceived space' mohlo být ovlivněno psychoanalytickým pohledem Lacana o tzv. Boromejském uzlu tří registrů skutečnosti, které jsou imaginární, symbolické a reálné. Psychoanalytická geografie inspirovaná psychoanalýzou obecně reagovala od 70. let na snahu geografů zkoumat témata, které předchází behaviorální přístupy zkoumaly neefektivně, jako například rozhodování geografů i lidí v místě, představy a poznávací schopnosti v místě, připoutanost k místu a později na tvorbu reprezentací, interpretací, které bylo spojováno i s hledáním inspirací v širším interdisciplinárním sociálně vědním kontextu (Kingsbury, 2009).

Šípek (2001) ve své knize Úvod do geopsychologie se věnuje postmoderním přístupům k cestování a prožitku místa, například také psychogeografii, o které pojednává jako o atribuci našich vlastních obsahů psychiky na svět. „Podněty z krajiny v nás oživují psychické stavy, nálady a zkušenosti, ale i problémy a my svým aktuálním rozpoložením i dlouhodobými stavy nutně modifikujeme vše vnímané.“ (Šípek, 2001, 62). Mluví o interdisciplinární oblasti, jejíž cíl chápe zejména jako osvobození našeho pojetí reality od promítaných naučených zkušeností a způsobů vnímání. L. Bondi (2009, 499) vidí vznik psychogeografie již zejména v situacionistickém hnutí v 60. letech. Situacionisté (např. G. Debord, 2007) a jimi inspirovaní (zejména levicově a anarchisticky orientovaní geografové) tehdy spatřovali místo ve městech jako normativně „řízené“ sociálním tlakem, architekturou, duchem každodennosti určité doby. Geografické prostředí má dopad na lidi, emoce a chování, a potenciál (a potenciálně transformační) potěšení a kreativita jsou potlačeny v důsledku převážně funkčního a technicky účelového charakteru města. Psychogeografie se tedy snažila odhalovat zákonitosti a účinky geografického prostředí na emoce a chování jednotlivců.

Bondi (2009) píše o psychoterapeutické geografii, jež se zaměřuje na imaginativní místa (subjektivní a intersubjektivní) místa, dopad prostředí na lidskou psychiku (původně vychází z geografického determinismu ze začátku 20. století, později je to zkoumání dopadu reprezentace prostředí na lidskou psychiku), dopad na emoce, chování nebo dopad konkrétních míst (budov, ulic, stromů, divočiny apod.). Psychoterapeutická geografie je spojena i se situacionistickým hnutím, které říkalo, že město a jeho sociální tlak snižuje kreativitu, hravost apod., a cílem hnutí bylo provozovat aktivity, které jsou proti této „neviditelné“ kontrole společenského útlaču. (více G. Debord, 2007)

Snaha využít pozitivní dopady místa k léčení vedlo k vytvoření terapeutické geografie (a léčebných krajin), kdy většinou tento přístup zahrnuje nedualistické, holistické pojetí dopadů na mysl i tělo na zdraví i nemoc. Zdroje léčivosti jsou většinou spojovány s vodou, čistým vzduchem, lesy, loukami, divočinou a zvířaty. Tyto objekty jsou většinou i zatíženy určitým kulturním výkladem a využitím, které často stojí na binární opozici příroda vs. kultura. Jak efektivně léčba funguje, je předmětem debat. Existují vody s minerálním složením, látky, které syntetizuje slunce nebo tělesné přínosy pohybu, často je tento komplex spojen s dalšími psychickými faktory (jako je poutnictví nebo hledání odstranění bolesti, imaginace a sociální kontexty), které mohou být předmětem psychoterapeutické geografie (Bondi, 2009). Bondi (2009) také mluví o ekoterapii (ecotherapy), jejímž cílem je, aby se lidé znovu spojili se sebou a s přírodou. Humánní geografové zde podle Bondi kritizují představu čisté oddělené přírody

od ostatního, „jiného“ kulturního světa. Aktuálně roste významnost oboru environmentální psychologie, ekopsychologie nebo hlubinné ekologie, které mají významný geografický aspekt (např. Kohák, 2000, Naess 1993, Krajhanzl 2014).

Psychoterapeutická geografie se také věnuje otázkám tvorby vědy z psychologického pohledu, výběru témat a zaměření geografů, kde jsou důležité jejich vnitřní představy a existují interpretace, že někteří geografové si nejsou vědomi důvodů, proč si které téma vybrali a jaký způsobem ho zpracovávají.

Terapeutická geografie zkoumá, jak je určitý prožitek místa spojen s podporou uzdravování. (Gesler 1992, 735 in Doughty, 2018). Tématika změny zdraví, psychiky a místa byla zkoumána v dalších oborech: z hlediska environmentální psychologie, kde výzkumníci zkoumali roli oblíbených míst (Korpela, Ylen 2007, 2009 in Doughty, 2018), nebo schopnosti místa podporovat uzdravení (Kaplan, Kaplan 1989), spolu s dalšími přesahy do krajinné architektury, například podporou vhodného designu pro vytváření příjemného pocitu z místa. (Doughty, 2018). Gesler (1992) ve svém strukturalistickém myšlení mluví o nutnosti v každé terapeutické akci najít propojení „vnitřního výkladu“ krajin a „vnějšího, sociálního kontextu“. (Gesler 1992, 176 in Doughty, 2018)

V západní literatuře existuje kritika autorů při nadměrném používání slova terapeutický, v různých kontextech. Různá místa v různých podmínkách neposkytují podporu v léčení, zdraví zhoršují, nebo nemají žádný efekt. Efekt záleží na spojení lidí a míst, vztahu mezi různými interpretacemi míst a jejich fyzickými parametry, tzv. propletení lidí a míst (enmesh people and places) (Duff 2011). Dokladem toho je i studie kláštera z venkovské Anglie, která zkoumala vztah mezi ekologickou formulací krajiny, „vytvářením ostatních“ a „vztahem k sobě“ (Conradson 2005).

Problematika terapeutické geografie je provázána i s pojmenováním "geografie zdraví", ale stále je to obor zabývající se obecně zkoumáním působení místa na zdraví, který v sobě obsahuje celou řadu teoretických i specifických studií. Uznávaný časopis *Health and Place* například řeší medicínská témata jako faktory místa v epidemiologii, přes rozmístění péče o zdraví a prevence až k turismu pro zdraví či ke geografickým předpokladům zdraví, odkud lze vybrat témata jako: deprivace v určitém životním prostředí (environmental deprivation), nerovný přístup k životnímu prostředí (environmental inequality, např. lidé v sousedství určitého prostředí jsou častěji deprivováni) nebo vliv zeleně a její působení na zdraví (např. Green et al. 2019, Gesler, Kearns 2002).

Humanistická geografie obecně nabízí řadu prací, které hlouběji pronikají do imaginativních prostorů (Cosgrove, 2007) nebo obecně tvorby zkušenosti prostoru (Tuan 1977), nebo psychoanalytických geografii (např. práce autorů Kingsbury 2009, Relph 1976 in Seamon, Sowers 2008, Hynek, Vávra 2012, Osman a kol. 2014 atd.). Častá je inspirace metodologií fenomenologie, která zkoumá fenomény, jak se jeví ve vědomí, která nic, ani bytí, nebere za samozřejmé. (Poznámka: Historicky z tohoto pohledu byl zajímavý rok 1900, kdy vyšla Husserlova *Prolegomena k čisté logice*, vyšel Planckův článek o kvantové fyzice a Freudův *Výklad snů* (obsahuje i Freudovy prostorové představy). Všechna tři přelomová díla dodnes ovlivňují i psaní tohoto článku. (Storig 1991))

1.4. Regionalistika

Naučné stezky svými informačními funkcemi zlepšují angažovanost a pochopení určitých regionů a tedy přispívají k jednomu ze základních cílů regionalistiky a to rozvoji území. Tvorba naučných stezek patří většinou do osy cílů rozvoje turismu nebo ochrany životního prostředí, ale jejich přínos lze zahrnout do mnoha rozvojových cílů zlepšování kvality života obyvatel. Přínos problematiky pro účel regionálního rozvoje spatřuji zejména v zaměření na kvalitativní a psychické aspekty prožívání prostoru, které návštěvníky stezky ovlivňují, ale nejsou si jich vědomi. Regionalistika se zabývá jak fyzickým prostorem, tak i dalšími klíčovými faktory, které v území působí (sociální, ekonomické, kulturní charakteristiky, atd.), z nichž řada má kvalitativní povahu a ovlivňuje prožívání prostoru (vzdělání, angažovanost, schopnost podnikat, zapojení do komunity, životní imperativy, životní styl, apod.) a k jejich uvědomění psychoterapeutická naučná stezka směřuje. V multidisciplinárním oboru regionálního rozvoje je nutné zkoumat i výše zmíněné (humanistické, psychologické) faktory, byť jsou kvalitativní, nesnadno pochopitelné, unikátní, často se měnící, ale přesto pro rozvoj území, a tedy rozvoj lidí, kteří v něm žijí, podstatné.

V českém prostředí není zatím příliš terapeutická geografie rozšířena (resp. fenomenologická, psychoterapeutická, psychoanalytická apod.). Považujeme za přínosné, pokud by se u nás ustanovila širší výzkumná skupina, která by se věnovala využití „konceptu místa“ (prostoru) na pozitivní působení na psychiku člověka (sledování projekcí v prostoru, rozvíjení imaginace a kreativity, rozvoj introspektivních metod v prostoru, zlepšování vlastností lidí díky prožitku prostoru, která by mohla vycházet z pozitivní psychologie i něco, co by se dalo pojmenovat i optimistická geografie – optimističtější, optimalizované vnímání žitého prostoru apod.). Spatřujeme široké multidisciplinární možnosti dalšího využití těchto geografíí. Naučná stezka je jen ukázkou širšího využití a aplikace těchto témat. Z aplikovaných výstupů autor např. spolupracuje s umělci na projektu: „Lavička pozitivní změny“, která se snaží pobytem na lavičce měnit prožívání prostoru.

45

Ačkoli v subverzivní realitě nelze přesně definovat inspirační zdroje, v rámci tvorby naučné stezky jsme vycházeli z konceptů 1. fenomenologie (fenomenologické geografie), kterou lze chápat jako metodu, která rozkrývá struktury našeho prožitku v místě, 2. terapeutické geografie (snaha o zlepšení našeho prožívání skrze místo a 3. žité geografie, která se věnuje prožitku tady a teď (vychází snad z nereprezentativních teorií a odkazů Schopenhauera, Nietzscheho, Deborda, Lefebvra a pod.). Představy pro zpracování stezky (bez konkrétních citací) jistě ovlivnila řada autorů jako Hynek, Osman, Vávra, Siwek, Daněk nebo ze zahraničních Tuan, Relph, Soja, Cresswell, Bondi a pod.

Naučné stezky jsou metodou, jak v prostoru provozovat vzdělávání. Psychoterapeutická stezka je inovativní produkt, který spojuje možnost vzdělávání v prostoru, které se týká psychoterapie, ale odkrývá i hlubší pozadí humanistických geografíí.

Vychází obecně s myšlenky, že prožívání místa je vytvářeno objektivními faktory místa a faktory psychiky jedince, tj. kognitivními, selektivními a interpretativními charakteristikami. O přírodovědných charakteristikách prostoru již toho bylo popsáno mnoho, méně však již o psychologii jedince, která vytváří místa nebo o myšleném a žitém prostoru. Motiv pro tvorbu bezpanelové psychoterapeutické stezky tedy vychází z velkého nedostatku v této oblasti, právě proto se článek zabývá zejména psychickými charakteristikami stezky (opomíjí konkrétní místo a fyzické faktory). Jejím hlavním cílem je, aby člověk, který stezku prochází, hlouběji porozuměl vlastním psychickým faktorům. Vedlejšími cíli je 1. zlepšit kvalitu života (zdraví, stabilita, psychická odolnost, pozitivní emoce), 2. vzdělávat o psychoterapii i geografii (podpora seberozvoje) 3. příjemný a hlubší prožitek míst a představ o místech.

2. Metodologie vytváření stezky

Vytváření vycházelo 1. ze snahy aplikaci některých geografických myšlenek do reality, 2. z důvodů absence hlubšího psychologického vzdělání v místech, kde se pohybujeme, 3. z víry v terapeutický účinek prostoru (možnost zlepšení prožívání prostoru skrz určité poznání o psychice). Ačkoli by bylo na místě se tímto terapeutickým tématem zabývat hlouběji, nakonec byl zvolen jen jeden z praktických aplikovaných výstupů z celého možného spektra - naučná stezka. Nápad byl spojen současně s ekologickou výchovou, ale zároveň byl brzděn odporem k tvorbě vědy skrz produkci článků (zejména díky jejich struktuře, relativně malému dopadu a absencí institucionálního zajištění). Reflexivně přiznáváme, že metody tvorby článku jsou dané našim časoprostorovým kontextem, autobiografií, tím, co nás oslovilo, co se právě pohybovalo ve vědě a našem fenomenálním prostoru.

Medek, Hušková a kol. 2016b, Veverka, 2011, Brochu, L., 2014 uvádějí inspirace k tvorbě naučných stezek, z čehož bylo vybráno několik podstatných bodů, heslovitě pro zmenšení rozsahu článku):

1. Nastavení vzdělávacích cílů:

- definice cíle (Kdyby zbyla jen jedna myšlenka, která by to byla? Proč by to návštěvníka mělo zajímat? Jak chceme, aby znalosti použil?)
- model TORE
- definice cílové skupiny, pro koho je stezka určena?
- definovat tři cíle: pochopit, pocítit, udělat.
- brainstorming a z něho výběr hlavních témat, cílů
- tvorba návaznosti a příběhu, metody a efektivní formy

2. Forma (efektivita předání informace)

- úvodní panel musí vzbudit zájem o stezku
- efektivní učení (pohyblivost návštěvníka a exponátu, zapojení více smyslů, některý exponát by měl být pohyblivý, možnost něco brát do ruky, hrát, dotek, sebezkušenost, která zvyšuje efektivitu působení (tj. pohyblivost exponátu, hra, animace, aktivity apod.)
- hlavní sdělení předat do 15 sekund, pokud se nepodaří v prvních 15 sec., tak se to většinou již nepovede. Lze využít: 1. provokativní titulky, 2. exponáty, které se vztahují k životu čtenářů (některé texty čte méně než 1 % návštěvníků a to jsou většinou jen ti, kteří problematiku již znají.)
- v parcích USA velikost písma minimálně 36 (ale spíše co největší font)
- počet slov 50, max. 100 slov, spíše dva odstavce po 25 slovech.
- srozumitelnost (V USA se osvědčila úroveň žáka 5. třídy), jednoduchost se lépe učí
- emoční cíl pomocí grafiky, nejde o ilustrování věcí, ale myšlenek (lidé si pamatují 50 % toho, co vidí, ale jen 30 % textu)
- přitažlivá síla barev, formát 50 x 75 cm nebo větší
- hry, aktivity, „perličky“
- metoda dialogu
- jak vypadá panel: Provokativní titulek? Otázky? Zamyšlení? Pocit – zejména fotografie (zvláštní ilustrace) nebo i jiný smyslový vjem (sáhnout do vody, na strom, trávy, udělat prostorový balet), udělat něco nenormálního, výjimečného, aktivita - možnost s něčím manipulovat.

3. Testování

- Záleží na interpretaci ne na tom, co je vytištěno.
- Jak poznáme, že jsme dosáhli cílů?
- Zpětná vazba od skupiny, která stezkou prochází.

4. Ostatní:

Struktura týmu, který vytváří stezku, metody financování, tištěný průvodce (důležitý je první dojem, titulní strana), internetová podpora stezky a další propagační a doplňující metody

3. Obecné cíle stezky

Nejprve uvedeme obecné síle, podle kterých byla stezka zpracována, poté zásobník nápadů.

Jejím **hlavním cílem** je, aby člověk, který stezku prochází, hlouběji porozuměl vlastním psychickým faktorům. **Vedlejšími cíli** je 1. zlepšit kvalitu života (zdraví, stabilita, psychická odolnost, pozitivní emoce), 2. vzdělávat o psychoterapii i geografii (podpora seberozvoje) 3. příjemný a hlubší prožitek míst a představ o místech. Obecné **vzdělávací premisy** stezky byly:

1. Vzdělání má produkovat lidi vnitřně spokojené (šťastné) a užitečné
2. Vzdělání má odhalovat talent a poskytnout lidem možnosti rozvinout svůj potenciál

Dále byly vzaty v úvahu klíčové **kompetence** pro pracovníky (doplněno podle inspirace v Hamel, 2012): 1. poznání nadčasových věcí a sebe sama, 2. poznání principů šťastného života, 3. rozvíjení talentů a vášně (nadšení pro určitý obor), 4. umět se učit (a to celý život), 5. znalost psychoterapeutických principů, 6. komunikace, sdílení, rozvoj altruismu, aplikování naší práce.

Do úvahy byly vzaty i **problémy**, s nimiž je potřeba bojovat (Hamel, Zanini, 2020): 1. tradiční ortodoxní názory (byrokracie, zastaralé uvažování) 2. ustrašenost, bojácnost řídících osob (ADD = ambition deficit disorder) 3. izolace výzkumníků (práce pod nadvládou své organizace, oddělená práce) 4. irelevance (bezvýznamnost mnoha činností, které lidé dělají).

Dále jsme vycházeli z modelu **globální výchovy** (Pike, Selby 1994 in Kohoutek, 2002, 273) má pět základních cílů (tzv. globální cíle GC). 1. Uvědomění si systému (holistika vlastních schopností a možností), 2. uvědomění si pohledů na svět, 3. pochopení vlastního vztahu k planetě (orientace na budoucnost, pochopit pojmy spravedlnost, lidská práva a odpovědnost), 4. vědomí zapojení a připravenosti (efektivní účast spolupráce ve společnosti), 5. vědomí procesu (učení a osobní rozvoj je nepřetržitá cesta bez určitého konečného bodu a systémové myšlení může být v budoucnosti překonáno)

K výše zmíněnému jsme přidali několika **principů**, které jsme vyhodnotili jako důležité:

Nadčasovost (x aktuálnost)

Efektivita pro učení (zapamatovatelnost), relevance pro čtenáře (hodně ho to naučí za málo energie)

Syntetičnost, komplexnost, interdisciplinarita

Zvyšování radosti z učení, zvyšování motivace k učení

Osobní růst v psychických charakteristikách (introspekce, odvaha, využití talentů, humor, stabilita, všímavost, relaxace, laskavost, kreativita, kritické myšlení apod.)

Z hlediska tematického zaměření jsme (např. pomocí brainstormingu) vytvořili zásobník témat, ze kterých byl proveden výběr:

4. Zásobník témat

-Psychoterapie (druhy, individuální a skupinová psychoterapie, normy, sociální směna, hodnocení, psychodiagnostika, učení o psychologii a popularizace, známé výzkumy z hlediska psychologie, principy relaxace (autogenní terapie), učení, komunikace, tyranie sebeoptimalizace, bdělost a introspekce apod.

-Geografie (moc v území, popularizace konceptů geografie, nadvláda, podřízenost, sociální prostory Lefebvra, vlastní porozumění prostoru, prostor reprezentací, žitý prostor, humanistické geografie, trendy v geografii (každodennost, svoboda volby, unikátnost), učit se cestováním apod.

-Interpretace naučných stezek (text, předporozumění, moc textu apod.),

-Postmoderna (snižování autority vědy, ANT, poststrukturalismus, asambláž informací v naší paměti)

-Objasnění některých z pojmů: reflexivita, sledování představ spojených s tvorbou textů, metody tvorby textů, motivy vědce, produkce role "vědec" a další z oborů jako populární psychologie, hermeneutika, fenomenologie, humanistická geografie, kritická teorie

-Transformace vědění (subverze, vytržení z kontextu apod.)

-Další aktuální: prostorová inteligence, nejde o informace, ale znalosti, smysluplnost, složitost a komplexnost reality, zvyšující se rychlost (co včera platilo, dnes neplatí na povrchu - pružnost, zahlcenost, roztěkanost, připravenost učit se, tenze, existenciální úzkost apod., výzvy postmoderny – fakenews, bubliny, krátkodobost trendů, fragmentárnost, filtry sítí, vyhledavačů, práce s informacemi – (informační) skromnost (kardinální, primární a sekundární data), tvořivost, sociální inteligence, překonávání stereotypů v myšlení, hodnocení, paměť jako služka vůle, relaxace, citění, -oteplování - Beck označil naši společnost vůči ekologickým tématům jako „organizovanou nezodpovědnost“ vs. environmentální naděje, psychohry, všestranný rozvoj osobnosti, ticho, atd...

5. Tvorba konkrétních panelů

Následně byla vytvořena tabulka pro vytvoření panelů (řádek je panel a sloupec je atribut), ve které jsme se snažili skloubit některé myšlenky uvedené výše, vytvořili zhruba sloupce tabulky:

1. hlavní cíl stezky, 3 vedlejší cíle, 2 premisy, 6 kompetencí a 4 problémy, 5 globálních cílů vzdělávání, X naše principy a výběr z různých témat (nakonec nebylo provedeno takto arborescentně, jde o prolínání a kreativní činnost)

2. Téma (vykrytalizované téma)

3. Forma (provokativní forma atd.) Konkrétní sloupce: cíle panelu, aktualita, počet slov, myšlenka ilustrace, příběhové napojení, provokativní nápis - název, délka, grafika, splnění TORE a jednoduchosti, „perlička“, vzbuzení zájmu o panel, pohyb exponátu (pohyblivost, hra, nevšednost, výzkoušet, diskuze, hýbání něčím, cvičení)

Při tvorbě stezky bylo pracováno s dalšími nápady, jako zapojení rolí figur „zvířat“ (která budou shrnovat text – orel: přemýšlivce s nadhledem (sumarizace textu) a medvěd, praktik, který bude navrhopat aktivitu „tak něco uděláme“ - to má vést k cíli reálně něco udělat a tím se to lépe naučit), tyto figury také mohou doplňovat příběh, který bude místně specifický (podle daného terénu). Velký dopad má také graficko-umělecké ztvárnění, které v rámci tohoto článku prezentováno nebude.

Důležité je také propojení bezpanelové stezky s konkrétní lokalitou: - tj. návaznost na konkrétní místo, adaptace na konkrétní přírodní podmínky (provedení terénního výzkumu se snahou najít

použitelná místa (zvláštní, různorodá, dobré příklady apod.), je také mimo hlavní předmět článku, který se snaží řešit psychoterapeutickou stezku obecně.

Pro dokončení stezky v konkrétní lokalitě lze použít 1. tradiční stálé cedule 2. bezpanelový „papírový“ (nebo off-line) průvodce stezkou nebo 3. řešení v on-line prostoru (geofencing).

Konkrétní návrh základních textových prvků panelů pro inspiraci je v tabulce a v příloze. Některé panely byly také zpracovány a jsou v příloze (a konkrétnosti podléhají know-how autora):

Tabulka 1: Ukázka panelů, jejich témat a cílů u naučné stezky

PANELY	SYNTÉZA CÍLŮ	TÉMATATA
1	Nadčasovost	Obecný cíl
	Poznání sebe sama	K čemu je dobré?
	Vzbuzení zájmu	
2	Principy spokojeného života	Reprezentace světa
	psychohygiena	Pohled na prostor jinými očima
		Diskurz
3	Podpora sebezrovoje	Co je užitečné se naučit
		Jací jsme – působení role v místě
		Topofylie, topofobie
4	Metody učení,	Učení
	Selekce a interpretace	Selekce a interpretace
	Osobní přínos	
5	Introspekce, bdělost	Odhalit silné stránky a talenty
	Struktura našich prožitků	Potenciál, talent, vášně
		Psychodiagnostika
6	Relaxace, altruismus	Vnitřní mír (prožitek prostoru),
	Druhy relaxace	vnější mír (prožitek prostoru)
		Relaxovaný kdekoli
7	Prožitek míst	Jak nás prostor mění
	Působení prostoru	Prostorová spravedlnost
		Proč mapy lžou
8	Pozitivní psychoterapie	Pozitivní rozvoj osobnosti
	Rozvoj vlastností	Terapeutické využití prostoru
	(úspěch, stabilita, vyrovnanost)	
9	Postmoderní výzvy	Attention economy
	Syntetičnost, komplexnost	Informační skromnost
	Nadčasovost opakování	Fragmentárnost
10	Etika	Antropocentrismus, biocentrismus
	Psychika i objektivní svět	Trvale udržitelný rozvoj
11	Neustálé vzdělávání	Shrnutí do jednoho bodu
	Co jsme se naučili?	

zdroj: vlastní zpracování

6. Diskuze a kritika

Uvádíme výběr bodů, které hrají důležitou roli při tvorbě stezky:

- Popularizace snižuje úroveň informací x popularizace, názornost, narativita a zjednodušení zvyšuje možnost oslovení a zapamatování předmětů stezky. Řešením je vyváženost odbornosti a popularizace.
- Nedostatečná odborná zakotvenost autora ve všech tématech (nezpracovávání v širším týmu a bez grantové podpory) x zájem, širší diskuze s odborníky, kterou má tento nástin vyvolat. Řešením je zajištění různorodého týmu a další výzkum problematiky
- Neinteraktivita stezky vede k jednosměrnému výkladu, má malou tendenci ke změně člověka na rozdíl od terapeuta a skupinových aktivit s nácvikem apod. Tyto omezení mají naučné stezky obecně, řešením je alespoň naznačení úkolů v panelech, které se snaží nedostatek zmenšit.
- Z obrovské nabídky témat bylo vybráno jen minimum pro samotné panely díky malému rozsahu.
- Stezka se zabývá zejména psychikou jedince a konstrukcí reprezentací prostoru nikoli objektivními přírodními charakteristikami stezky, které jsou rovněž významné.
- Je nutné zajistit trvalou udržitelnost stezky: snaha o zjišťování zpětné vazby na stezku a o její zlepšování, údržba stezky.
- Je vhodné provést další doporučení pro cvičení provozované mimo stezku a odkazy na další literaturu (snaha o zvýšení dopadu mimo stezku).
- Hodnocení dopadů řešení a zajištění rozvoje učení skrz stezku. Stezka nikdy nemůže nahradit roli živého učitele, ani v interaktivitě, ani v terapeutickém rozměru. Může však pomáhat přispět k uvědomění si psychických rozměrů geografie, také může zlepšit syntetický pohled na svět.
- Článek patří k průkopnickým na tomto poli, a spíše jen naznačuje základní myšlenku. Téma přináší další výzvy, které může hlubší rozpracování tématu potenciálně přinést.

51

Kritika stezky pro její zlepšování bude probíhat v rámci monitoringu účasti na stezce a rozhovory s těmi, kteří stezku podstoupí.

Závěr

Článek shrnul proces tvorby psychoterapeutické stezky. Původní záměr byl shrnout poznání psychoterapie a humanistické geografie na bezpanelovou stezku v určitém prostoru. Pomocí zásad interpretačního plánování, kde se klade důraz na jasné téma, snadnou pochopitelnost, organizovanost a další faktory, které hrají roli na snadné zapamatování, byla nakonec stezka vytvořena v jednodušší formě, než byla původně zamýšlena. Téma je ale v plenkách a má velký potenciál a představení je jen aplikovaným výstupem špičky ledovce v možnostech venkovního učení, psychoterapeutické geografie a širší fenomenologické tradice. Pokud byste vytvářeli podobnou stezku, neváhejte mě kontaktovat.

Použité zdroje:

- BONDI, L. (2009): *Psychotherapy/Psychotherapeutic Geographies*. In: Kitchin, R., Thrift, N.: International Encyclopedia of Human Geography, Elsevier, pp. 495-500.
- BROCHU, L. (2014): *Interpretative Planing*, National Asociasion od Interpretation. 266 p.
- CONRADSON, D. (2005): *Landscape, care, and the relational self: Therapeutic encounters in rural England*, Health and Place, 11, 337–348.
- COLLINS, K. (2016): *The most frequently used words in every State of the Union address*. [online] [cit. 2020-02-13] Dostupné z: <https://qz.com/593570/the-most-frequently-used-words-in-every-state-of-the-union-speech-ever-made/>
- COSGROVE, D. (2007): *Mapping the world*. In Akerman, J. & Karrow, R. (eds.) Maps. Finding Our Place in the World, pp 65 158. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- CRESSWELL, T. (2004). *Place: A Short Introduction*. Oxford: Blackwell.
- DEBORD, G. (2007): *Společnost spektaklu*. Intu, Praha, 158 s. [online] [cit. 2020-02-13] Dostupné z: http://amper.ped.muni.cz/~jonas/knihy/02_umeni_a_ideologie/Debord,-Guy_-_Spolecnost-spektaklu.pdf
- DOLEŽAL, P. (2013): *Popularizace psychologie – teorie a praxe* [online]. Brno [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wqhuk/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- DOUGHTY, K. (2018): *Therapeutic Landscapes*. The Routledge Companion to Landscape Studies, Edition: 2nd, Publisher: Routledge, Editors: Peter Howard, Ian Thompson, Emma Waterton, Mick Atha. https://www.researchgate.net/publication/319123332_Therapeutic_Landscapes
- DUFF, C. (2011): *Networks, resources and agencies: on the character and production of enabling places*. Health and Place 17,1, p. 149 – 156.
- ECO, U. (1988): *Jméno růže*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1988. Klub čtenářů.
- GESLER, W., KEARNS, R. (2002): *Culture/Place/Health*. London, Routledge. 200s. <https://doi.org/10.4324/9780203996317>
- GREEN, M., A., WIDENER, M., POLLOCK, F. D., PEARCE, J. (2020): *The evolution of Health & Place: Text mining papers published between 1995 and 2018*, Health & Place, Volume 61, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2019.102207>. (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1353829219306926>)
- FUCHS, T. (2007): *Psychotherapy of lived space: Phenomenological and Evological Concept*. Journal of American Psychotherapy, 61,4, 423-439.
- HAM, S., H. (2013): *Interpretation: Making a Difference on Purpose*. Golden: Fulcrum Publishing. 320p.
- HAMEL, G. (2012): *What Matters Now: How to Win in a World of Relentless Change, Ferocious Competition, and Unstoppable Innovation*. San Francisco, CA: Jossey-Bass,
- HAMEL, G., ZANINI, M. (2020): *The Human Movement*, [online] [cit. 2020-02-13] Dostupné z: <http://www.garyhamel.com/blog/human-movement>

HYNEK, A., VÁVRA, J. (2011): *Dešifrovací klíč k současným geografům aneb Úvod do geografie*. Liberec. [online] [cit. 2020-02-13] Dostupné z: <https://www.kge.tul.cz/attachments/article/327/Desifrak.pdf>

KNOBLOCH, F., KNOBLOCHOVÁ, J. (1999): *Integrovaná psychoterapie v akci*, Grada, 324 s.

KOHOUTEK, R. (2002): *Základy užití psychologie*. Akademické nakladatelství, Brno, 545 s.

KRAJHANZL, J. (2014): *Psychologie vztahu k přírodě a životnímu prostředí: pět charakteristik, ve kterých se lidé liší*. Brno: Lipka - školské zařízení pro environmentální vzdělávání ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, 2014. ISBN 978-80-87604-67-0.

LATOUR, B. (2005): *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-network Theory*. Oxford: Oxford University Press.

MATONOHÁ, J. (2003): *Literárněvědný text jako diskurz, velké vyprávění a výkon moci?* Česká literatura, 51, 5, s. 580-585

MEDEK, M., ČINČERA, J., GREGOROVÁ, J., POŘÍZOVÁ, K., LISKOVÁ, M. (2016a): *Naučné stezky: zpracování a hodnocení nepřímých interpretačních programů*. Brno: Masarykova univerzita.

MEDEK, M., HUŠKOVÁ, B., PTÁČEK, L., RŮŽIČKA, T., URBANČÍKOVÁ, J., (2016b): *Čítanka interpretace Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR*, z. s., 206 s.

KAPLAN, R. A KAPLAN, S. (1989): *The Experience of Nature: Psychological Perspective*, Cambridge, Cambridge University press.

NAESS, A., SEED, J. a kol. (1993): *Myslet jako hora*, Abies, 144 s.

NEVŘELOVÁ, M., RUŽIČKOVÁ J. (2019): *Educational potential of educational trails in terms of their using in the pedagogical process (Outdoor Learning)*, European Journal of Contemporary Education, E-ISSN 2305-6746/2019, 8(3): pp. 550-561, DOI: 10.13187/ejced.2019.3.550

KINGSBURY, G. T. (2009): *Psychoanalytic Theory/Psychoanalytic Geographies* In In: Kitchin, R., Thrift, N.: *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, 2009, pp. 487-495.

KOHÁK, E. (2000): *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, Studijní texty. ISBN 80-85850-86-9.

OSMAN, R. (2014): *Sociální prostor*. Matoušek R., Osman, R. (eds.): *Prostor(y) geografie*. Praha, Karolinum, 2014.

SEAMON, D., SOWERS J. (2008): *Place and Placelessness, Edward Relph*. In: Key Texts in Human Geography, P. Hubbard, R. Kitchin, & G. Vallentine, eds., London: Sage, 2008, pp. 43-51 [online] [cit. 2020-02-20] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/251484582_Place_and_Placelessness_Edward_Relph.

SMÉKAL, V. (2002): *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister & Principal, Studium.

SLOUKOVÁ, D. (2013): *Využívání a zneužívání jazyka*. Příspěvek k problematice metodologie společenských věd. [online] [cit. 2020-02-20] Dostupné z: (<http://www.gsgpraha.cz/~sloukova/mjs/vyuzjaz.doc>)

SOJA, E. (1996): *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Malden (Mass.): Blackwell. 352 p.

STORIG, H. J. (1991): *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, ISBN 80-7113-041-9. 510 s.

ŠÍPEK, J. (2001): *Úvod do psychogeografie*, Praha: ISV nakladatelství. 164 s.

TILDEN, F. (2007): *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press. 224 p.

TUAN, Y. F. (1977): *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

VEVERKA, J. A. (2011): *Interpretative Master Planning*, Edinburgh: MuseumsEtc. Ltd.

Poděkování

Děkuji za vyjádření o stezce doc. A. Hynkovi

Přílohy: 11 inspirací k textům na panely**Panel 1:****Proč by mě to mělo zajímat?**

Třeba tři věci: být zdravý, šťastný, vyrovnaný.

Není to příliš moc laciné, to přece záleží na mnoha faktorech.

Určitě. Ale, jde o to, jaké faktory můžeme změnit. Rozhodně se na věc můžeme podívat z jiného pohledu. Prostě role psychiky na naše zdraví, štěstí, vyrovnanost je nepopíratelná.

Hele, co ti přijde na naučných stezkách nejzajímavější?

Spojení místa a prožitku. Informace, které mohu použít. A budoucnost.

Co kdyby tu někdo napsal, co bude v budoucnu?

Ale to není problém. Prostor, místo a hlavu si člověk sebou nese pořád. A to, co se opravdu naučíš, tě bude provázet stále, ať budeš kdekoli.

Víte?: Víte kolik je neuronů v našem mozku? 50-100 miliard. Tuto úžasnou strukturu 1000 x složitější než raketoplán někdo používá dost triviálně. Dokážete najít v posledním týdnu činnost, která stála za to, která vás nejvíce posunula vpřed?

Grafika: Jaké jsou nadčasové věci, které se tak v životě hodí?

(Orel Ostrovhled) Porozumí: Zdraví, psychika, souvislost

Na stezky se můžu z vysoka...dobře podívat, ale dostal jsem tip, že každý den bych se měl něco rozumného naučit a vždy si vybírat to, co mi přijde přínosné. Mně vždycky stačí jen tři slova: tady Zdraví, psychika a souvislost.

(Liška Bystrocitka) Pocítí: Já jsem citlivka. Písmenka jsou pěkný, ale z barev okolo a ze zpěvu ptáků jsem trochu naměkko (grafika nadčasovost - co třeba složitost mozku)

(Medvěd Jasnoakčňák): Udělá Já rád prostě něco dělám. Kecy jsou kecy, ale když si něco zkusím, tak mě to baví více. Tady si zkusím po okolí rozhlédnout a podívat, jaké věci jsou tu jen teď, dnes, co vydrží týden, měsíc, rok, 100, 1000 let, milion a třeba miliardu let. Vždy ale jakoby byla jen přítomnost. Jak se asi budeme dívat na dnešní společnost za 500 let?

55

Panel 2:**Kdokoli, nemůže říct cokoli o čemkoli, jakkoli a kdykoli.**

Společnost se mění. Myslíte si, že základní principy našeho života se mění? Výrok praví, že „stabilita člověka je být schopen přizpůsobit podmínky vnitřní, podmínkám vnějším.“ Vnitřní podmínky jsou naše vlastnosti, talenty, silné a slabé stránky, způsoby zisku radosti, i naše vnitřní nastavení pro hraní společenských her. Protože jsme na naučné stezce, ve vnějších podmínkách se můžeme zaměřit na prostor. Na prostor fyzický si často představujeme prostor myšlenkový, náš promítaný svět představ. Když uvažujeme o prostoru, můžeme si představit, že původně získáváme jen smyslová data a později z nich vytvoříme třeba text, mapu, obrázek a tomu se říká reprezentace. Soubory těchto reprezentací jsou diskurzy a ty nás zpětně ovlivňují. To, jakým způsobem produkujeme naše poznání, má zpětně dopad na naše činy.

Víte? Zamysleme se nad větou: Kdokoli, nemůže říct cokoli o čemkoli, jakkoli a kdykoli. Jde o tom dlouho debatovat.

Kvíz?

Grafika: Mřížka na světě před očima, nebo železná klec, která svírá náš zrak?

Možná grafika, která ukazuje jak slova jako „svoboda, demokracie, blahobyt“. A další častá slova v projevech: ekonomika, plán, zdraví, lidé, práce, energie, pomoc, čas, lidé, američané, svoboda, budoucnost, lidé (např. Collins, 2016)

Podle Hayeka jsou slova „vodítka jednání“. Slova tak implicitně (skrytě) uchovávají četné naše domněnky, jež se nikdy nemusí stát výslovenými a nemusí proto ani být podrobeny kritice. „Jazyk nepředává pouze moudrost, ale i jakýsi typ hlouposti, který se dá jen velmi těžko vykořenit.“ (zdroj: parafráze Goetha v Hayek v F., 1995 in Slouková, 2013)

Porozumí: Mění se základní principy života? Svět jako reprezentace.

Pocítí: grafika nadčasovost - co třeba složitost mozku

Udělá: Sundejte si boty (nebo si to jen představte). Jak na vás sociální tlak působí? Odkud pochází? Otočte hlavu směrem k zemi a podívejte se na svět obráceně. Jak se změní základní vnímání světa?

Panel 3

Miluji toto místo?

Co je užitečné se o sobě a okolí naučit? Z psychického hlediska za prvé podpořit seberozvoj. Prostor může nám být zrcadlem, kde se ukazují naše spády, plány, touhy, ale i postoj/pozice našeho těla. Zrcadlo také odráží postoje k ostatním, sdíleným normám, společenským představám a každý náš pohyb a čin něco vypovídá a nejde oddělit od prostoru. Příjemný vnitřní klid se promítá i do prostoru. Víte, co je to topofobie? Strach z místa. A také máme topofilii, lásku k určitým místům. Jaké myšlenky ve spojení s místy nebo čímkoli jiným nám přicházejí na mysl?

Zajímavost: V roce 2016 vydalo Brno pocitovou mapu. Na otázku: Kde se mi v Brně líbí, bylo vyhodnoceno 1. Špilberk (492), 2. Lužánky (370) 3. Brněnská přehrada (289), 4. Petrov (200) 5. Kraví hora (200).

(https://www.bрно.cz/fileadmin/user_upload/sprava_mesta/Strategie_pro_Brno/foto/pocitova_mapa/brno_poc_mapa.jpg)

(Orel)Porozumí: Topofilie a topofobie

(Liška)Pocítí: Nadechněte se hluboce. Jak se změní pozice těla, Souvisí pozice těla nějak s prostorem?

(Medvěd) Udělá: K jaké části okolí pocítíte topofilii – běžte k tomu místu a sledujte tento pocit. Odkud se bere, mění se?

Panel 4

Výběr z miliard možností a výklad zabetonovaného mozku

Je zajímavé se zamyslet nad tím, jak se lidé z naučných stezek učí.

Co si zapamatují? Co použijí?

(Vtip)

A stejně jako s textem je to i světem okolo nás (naší představou o prostoru).

Jsou dva základní principy: selekce (výběr) a interpretace (výklad jevů).

Existují data o tom, že lidé si stezku přečtou, ale jen pokud se jich to týká a použijí to, bude to mít určitý vliv. Vzpomenete si nějaké texty, které jste poslední době četli a co jste si zapamatovali? Jsou tam nějaké obecné faktory typické pro vás?

Existují metody, jak se efektivněji učit a odhalit, jak se dobře učíme. Populárně naučná metoda je například PQRS. P-Preview (přehled), Q- Question (otázky), R-Read (čtení), S – Self-recitation (opakování) a T-Test (zkouška). Dokázali byste říct, co vám tento text přinesl?

A co krajina okolo. Co z ní vyberete a jak to vyložíte a proč?

Zajímavost?: Mentální výkon ($V = s \times m$): $V(\text{mentální výkon}) = s(\text{schopnosti})$ násobeny $m(\text{motivace, zájem})$. Dále ovlivňují tyto faktory vlastnosti prostředí.

Porozumí: Selekce a interpretace

Pocítí: Dokážete v tuto chvíli vybrat v okolí něco, čeho byste si jen tak obyčejně nevšimli?

Dokážete interpretovat nějakou věc zcela zvláště?

Udělá: Podívejte se jiného člověka, jaké věci si vybírá. Představte si svoji jinou roli, jak byste se v ní chovali. Podívejte se na dítě, nebo nějakého živočicha a představte si jak, jaké věci si vybírá a jak je interpretuje.

Panel 5

Viděné není výpověď.

Sledujme své myšlenky o krajině. Jaká je struktura našich prožitků? Možná vidíme, jak se další prožitky míchají s těmi minulými. Sledování sebe – introspekce – odhalí o nás i okolí spoustu věcí. Zkuste si představit, co se bude dít v následujících deseti sekundách nebo minutách.

Můžete použít i další metody: pozorování, rozhovor, studium anamnézy, nebo strojové metody (například měření tlaku a pocení) a testy (např. openpsychometrics.org), které vám pomohou v rozvoji.

Porozumí: Sledování myšlenek

Pocítí: Jaký je váš talent? V čem byste se mohli zlepšit?

Udělá: Zařízení na rozvoj fyzického cvičení je v každém parku. Zkusíte si vymyslet psychické cvičení, abyste se právě teď nějak rozvinuli?

Už jste se někdy zamýšleli nad otázkou: Jaké jsou ty nejcennější informace, které lze přečíst? Jaké jsou pro Vás nejcennější otázky?

57

Panel 6:

Jak být relaxovaný, ať jsem kdekoli?

Říká se, všude doma, dobře nejlíp. Jak to udělat? Dnešní doba nás bombarduje spousty reprezentacemi (to už určitě víte, co je) světa, které mají pro nás malý význam. Máme informace kardinální (zásadní), důležité a sekundární. Relaxace patří ke kardinálním :) Metody jako autogenní trénink, progresivní relaxace by se každý měl naučit ne jen o nich mluvit. (viz např. Karel Nešpor, Uvolnění a s přehledem, volně ke stažení)

Představte si svět v tenzi a svět v klidu. I emoce jsou nakažlivé a prostupují sociálním prostorem, proto: mír vnitřní pomáhá i těm okolo nás.

Zajímavost: Vědci z Masarykovy univerzity pojmenovali jednotku stresu: 1 Selye, podle významného vědce ve výzkumu stresu.

Porozumí: Důležitost relaxace

Pocítí: nějaký vtíp o relaxaci zde bude nejlepší...

Udělá: Zatněte všechny svaly co nejvíce a povolte je. A opakujte třikrát. Některé relaxační metody jsou založeny na tom, že uměle natažení a poté povolení vede k většímu uvolnění.

Udělá dva: Zastavte se a stůjte na místě několik minut. Pomalý záběr jak ze starého filmu. Řekněte si, že je pro tuto chvíli už vše hotovo. Žádný spěch v krysím kole. Princip pomalého města (původně myšleno dopravně), ale šlo by mluvit i o společenské sdílené síle pomalého jednání, beze spěchu, úsilí, neklidu a podobně.

Panel 7**Proč mapy lžou?**

Způsob uspořádání města, podporuje naše určité prostorové činnosti i myšlení o městě, určitý způsob života, který je spjat s dominancí, kontrolou, normalitou, společenskou morálkou, soukromým vlastnictvím, obchodováním ve městě a s něčím čemu geografové říkají prostorová (ne)spravedlnost. Existuje i environmentální nespravedlnost a prostorová inteligence. K ní patří i schopnost neuvažovat pouze o fyzickém prostoru, ale uvědomovat si i psychické a sociální dopady prostoru nebo prostorovosti (sociálně produkováný prostor). Situacionistické hnutí se například snažilo o obnovení kreativity, potěšení a radosti i přes nadvládu funkčního prostoru. Už jste někdy v mapě četli o svých prožitcích, které máte v prostoru? Ne? Mapy zobrazují jen úzký výběr toho, co místo poskytuje. O hlubších vrstvách lidské zkušenosti budou trochu „lhát“ a tím, že jí nezmíní, ji částečně i potlačí.

Porozumí: Mapy nezobrazují vše a mění naše vnímání světa

Mapy zobrazují:

- a) Celou skutečnost.
- b) Rozmístění všech zásadních objektů v prostoru.
- c) Velmi omezený výsek sdílených představ o prostoru, který je v určité době pro určitou kulturu a pro určitý druh uvažování o prostoru právě podstatný.

Správná odpověď: Vypadá to jako a) nebo spíše b) a možná to tak i pro některé je, ale někteří by se přiklonili spíše k položce c).

Pocítí: Co ve městě ožívuje veřejný prostor a rozvíjí kreativitu a radost z prostoru?

Udělá: Zkuste si představit, že půjdete přes soukromé vlastnictví. Jak by na vás působilo, kdybyste porušili tento zákon?

Situacionistická hesla (levicově anarchistická) se snahou narušit normalitu, transformovat vnímání (hesla z revoluce v Paříži roku 1968):

„Pod dlažbou je pláž“, „Beru do rukou svou touhu po realitě, protože věřím v realitu svých tužeb“ či „Nuda je vždy kontrarevoluční“. „Osvobodte své vášně“, „Nikdy nepracujte“, „Žijte bez ztrát času“ apod.

Panel 8**Jak prostor pomáhá k úspěchu?**

Všestranný psychický rozvoj neshrneme ve sto slovech. Máme na to už nějaký názor a důležité je, aby byl nestereotypní a fungoval v co nejvíce situacích. V čem nás prostor zlepšuje k lepšímu? Může nám zvyšovat pozornost k proudu myšlenek a výkladů skutečnosti a podporovat učení. Výrok tvrdí: Vynalézáme svět, který prožíváme. Koncept prostoru lze využít k rozvoji pozitivních vlastností, užitečnosti, zvýšení kvality života i potenciálu, a to i prostor imaginativní (například jen ten, který si doma na gauči představíme, jak procházíme.). Metody jsou například: imaginace, prostorová empatie, představivost a předvídavost, prostorové hry nebo vyvolávání prostorových připomínek z paměti.

Porozumím: „Vynalézáme svět, který prožíváme“.

Pocítím: Jakou vlastnost bych si vybral, že bych potřeboval nejvíce zlepšit?

Udělám: Představím si situaci, ve které jsem se toho hodně naučil.

Prostorová hra: Najděte v blízkosti určitou věc (zadat konkrétně). „Sledujte svoji zkušenost při hledání této věci – co se vám honí hlavou, jak uvažujete, co sledujete“. Sledujte heuristiku (způsob řešení, reakce na chyby, představy o prostoru).

Nápady na procházky: Sledujte v prostoru své navyklé rutinní cesty. Sledujte svůj „prostorový balet“ - soubor navykklých pohybů v kuchyni, po bytě, domě.

Panel 9**Radši to ani nečti - protože, co si z toho zapamatuješ? aspoň jednu věc...**

Jaké jsou postmoderní výzvy a jak souvisí s psychohygienou? Informační skromnost, digitální detox, ticho, ekonomika pozornosti (attention economy), zpomalení, jsou všechno pojmy, které dnes rezonují společností a je potřeba se bránit. Souvisí také se zahlcením nepodstatnými informacemi z neskutečně komplexního světa. Mluví se také o environmentální naději (opozice env. žalu), který je příležitostí k novým cestám vývoje společnosti. Může být podnětné vidět věci nadčasově a z hlediska prostoru, třeba vidět dopad těchto jevů na naše osobní žité prostorové praktiky.

Porozumím: Informační skromnost

Pocítím: Nadčasovost 2 – jak ji vyjádřit – grafika 2. Příjemné působení.

Udělám: Pozornost člověka je připoutána k telefonu, i když je vypnutý. Někteří manažeři při důležitějších jednáních mají například povinnosti nechat mobilní telefon v jiné místnosti. Zkusím testovat svoji připoutanost k zařízení, když ho nějak omezím.

Představme si, že bychom věděli ve všech domech, kdo bydlí a s kým je příbuzný a jaké má povolání a třeba i hlubší psychické vlastnosti a cíle. Máme naštěstí špatnou paměť. Představte si, že byste na ulici dokázali u všech rozeznat, kdy jste daného člověka potkali naposled. Asi nemusíme vědět všechno.

Panel 10.**Syntéza psychiky a světa?**

Hovořili jsme o psychických vlastnostech, výkladech, které si stále sebou nosíme. K těmto aspektům musíme připojit i objektivní porozumění světu. A jednání podle tohoto porozumění.

Jednáním se zabývá etika. Odpovídá nám na základní otázku: Jak jednat? Podle toho, kdo je v „centru“ jednání máme antropocentrickou nebo biocentrickou etiku. Zkoumáním psychiky člověka nedávejme do centra člověka, ale naopak více zrovnoprávněme přírodu. I proto patří k důležitým konceptům trvale udržitelný rozvoj, který překonává antropocentrické i naše současné omezené poznání.

Orel: Neřešit jen psychiku, ale i porozumění přírodě.

Jak se asi vědci za sto let budou dívat na současnou vědu? Spoustu principů o zákonitostech v přírodě však přetrvá – a ty jsou více či méně - nadčasové a my jim musíme rozumět

Pocítím: Jaké poznání o přírodě vám dělá radost?

Udělám: Často je v centru mého jednání člověk. Zkusíme provést nějakou akci, kde v centru jednání bude celistvost, stabilita a krása přírodního společenství jako celku?

Perlička: Sociolog R. K. Merton definoval 5 druhů lidí, podle jejich činností v situacích společenského omezení: 1. konformisté, 2. ritualisté, 3. inovátoři, 4. odpadlíci (odmítači) a 5. reformisté. Nebudeme tyto pojmy přesně definovat – můžete si je najít – ale můžete odhadnout, kam byste se zařadili?

Panel 11.**Co udělat, abych si z toho něco odnesl?**

Vzdělání. Neustálé vzdělání. Vzdělání. Neustálé vzdělání
Neustálé vzdělání. Neustálé vzdělání. Neustálé vzdělání.

A stejně jakoby to nefungovalo i když se to opakuje. Nevyváří se odpor k tomu, co se neustále opakuje, i když je to věc přínosná? Proč tento odpor u některých vznikl? Stezka měla několik cílů:

Vzdělání má produkovat lidi vnitřně spokojené a užitečné (ne roboty)

Vzdělání má odhalovat talent a poskytnout lidem možnosti rozvinout svůj potenciál. Z konkrétních jsme vycházeli i z: 1. poznání nadčasových věcí a sebe sama 2. poznání principů spokojeného života 3. rozvíjení talentů a vášně 4. umět se učit (a to celý život) 5. znalost základů psychoterapeutických principů 6. komunikace, sdílení, rozvoj altruismu. Byla omezena tím, že texty jsou krátké, jinak je nikdo nečte. A také si uvědomovat prostor a to nejen ten fyzický, ale i ten náš imaginární.

Porozumím (Orel): Ze začátku toho textu jsou nějaká opakovaná slova. Opakovaný vtip přestává být vtipem... Pokud by si návštěvník měl odnést jen jednu jedinou myšlenku, která by to byla?

„Může dost pomoci, pokud budu rozumět psychologii a zvýším svou všímavost.“

Pocítím: Pocítím přítomný okamžik a vlastně i jeho krásu

Udělám: Vyvolám diskuzi na téma stezky. Protože informace bez diskuze se nezapamatuje.

Vydavatel:
Civitas per Populi, o.p.s.
Střelecká 574/13
500 02 Hradec Králové
www.civitas-group.cz

Adresa redakce:

Civitas per Populi, o.p.s., Střelecká 574/13, 500 02 Hradec Králové
redakce: Iveta Šilhánková
ISSN 1805-3246